

1943–1944 m. žiemą vokiečiai įvairiais raginimais „kvietė“ įsakymo tonu Jurgį „savanoriškai“ stoti į savi-saugos ar SS dalinius. Jurgis turėjo dingti – išvažiavo pas dėdę į Betygalą, čia jis išbuvo gruodžio mėnesį. Pas-kui grįžo *incognito* į Kauną, gyveno iš pradžių pas drau-gą Mikucką Kanto gatvėje. Apie jo buvimą žinojo tik jis ir aš. Vėliau nusikraustė į Fredą pas neseniai mirusio kompozitoriaus Stasio Šimkaus našlę p. Sofiją Šimkie-nę. Ten Jurgis gerai maitinosi ir labai sėkmingai rašė savo vokiečių–lietuvių ir atvirksčiai technikos žodyną.

1943 m. birželio 15 d. gimė Danutė. Vaikelis savo pirmuosius mėnesius augo laimingai, nors ir karo sąlygo-mis, apsupta ne tik tėvų, bet ir ypač močiutės, mano mamos, ir kitų giminių meilės. Savo disertaciją variau toliau ir kovo 26 d. įteikiau Vilniaus universitetui. Deja, mano profesoriai nesiskubino, ir taip likau be gynimo, nors darbą jau buvo perskaitę pakviestos komisijos pro-fesorai J. Balys ir K. Jablonskis, išskyrus mano tiesioginį profesorių J. Puziną.

Jurgis, gelbėdamas savo situaciją, turėjo stoti į Ple-chavičiaus priešbolševikinę ir patriotinę armiją. Dirbo štabe fiktyvų (?) vertėjo darbą, o šiaip jau tęsė ir baigė savo žodyną. Gegužės mėnesį nusikraustėm gyventi sa-vo vilukėn į Pažaislį. Danutė skina gėlytes ir žemuoges, šiltomis dienomis taškosi savo vonioje kieme. Mažutis darželis pilnas saločių, ridikėlių, špinatų, rūpestingai

prižiūrimi pomidorai. Mama dažnai atvyksta iš miesto pas mus su kokiais nors skanėstais, vedžiojasi laiminga po miestą savo vaikaitę. Sekmadieniais vis laukiam sve-čių. Ekskursuojame ir žaidžiame su Daniliauskais, Stul-ginskiais, Monomaičiais, Griniais, prof. Ivinskiu ir kt. Ach, tai buvo palaimingos, brangios dienos prieš audrą. Frontas dar buvo prie Polocko, bet mums pašąmonin-gai nesyk dingtelėjo mintis, kad gal greit nebeteksime visa, kas taip brangu, gal reiks skirtis su Lietuva... Vie-ną vakarą atvykęs prof. Zenonas Ivinskis kalbėjo, kad bolševikai gali ateiti. Ir rytų fronte prasidėjo smarki ofen-zyva. Greit paėmė Minską ir per kelias dienas priartėjo prie Vilniaus krašto.

Kad reikia bėgti nuo bolševikų, buvo visiškai aišku. Mums atrodė, kad tai gyvybės ar mirties, o jei ne mirties, tai Sibiro klausimas... Meilytės [Lukšienės] tvirta nuomo-nė buvo, kad Jurgis negali likti... Be to, spėjome, kad vi-sus lietuvius ar bent jau miestiečius vokiečiai gali jėga eva-kuoti. Tokios masinės evakuacijos labai bijojome... Mūsų „babuška“, kuri pas mus Pažaislyje siuvo ir sakėsi evakuota iš Petrapilio (nors iš tikrųjų mums vėliau paaiškėjo, kad ji – besislapstanti žydė), prikaltėjo mus joku būdu ne evakuotis, o geriau slapstytis kur nors miške. Vokiečiai at-renką tik stipriuosius, o kitus paskiria muilui.

Pradėjome svarstyti, gal vis dėlto užsirašyti pas Mer-kį (statybinė firma darbininkams Vokietijon verbuoti) ir

išvažiuoti anksčiau. Jei nevyktume su ta statybine firma, tai Jurgį mobilizuotų į frontą, o aš likčiau su mažu vaikeliu kur nors lageryje. Geriau jau rinktis Merkio firmą. Viešpatie, kaipgi čia pasiryžti? Argi įmanoma skirtis su Lietuva, su mama? Važiuoti į Viena, į didmiestį, per tokias kaitras? Slapta širdyje kiekvienas mūsų tikėjomės, kad gal ir nereiks bėgti. Mama nesiryžta važiuoti. Amžius, sveikata neleidžia leisti į nežinomą, pavojingą kelionę. Protas tačiau diktuoja aiškiai ir kietai: nuo bolševikų reikia bėgti, palikus brangiausiąją žemę, brangiausiąją mamą, palikus brangiausiąjį savo darbą – Lietuvos proistorę su jos nežinomais Lietuvos žemėje slypinčiais turtais, palikus taip kruopščiai rinktas vertingas knygas.

[...] Jau paimta Ašmena, Vilnius. Vilniaus–Kauno plentu vyksta begalinis judėjimas. Girdime dundėjimą. Ir Pažaislio miškas prisipildo vokiškų mašinų. Dabar mūsų padėtis aiški: skubiausiai trauktis iš Kauno. Kaip tyčia, aš dabar sergu angina. Karščiuodama kraunu daiktus, o Jurgis per dieną tvarko reikalus mieste. Telegrafuojam dėdei Pranukui, kad atsiųstų arklius iš Betygalos. Ten pakliuvę, būtume samdę arklius toliau į Tauragės apskritį. Atsakymo nesulaukiam. Civilių susisiekimas, paštas, telefonas, telegrafas nutraukiamas. Krašte valdžią paima Vermachtas. Mes apsisprendžiam – kol kas Žemaitijon, į Jurgio tėviškę.

PRADŽIA BOSTONE*

Jurgis Gimbutas

Iš kairės: Faustas Kirša, Danutė Gimbutaitė, Petras Pilka, Živilė Gimbutaitė, Emilija Pilkienė, Stasys Liepas, Marija Gimbutienė. 1951 m. rudenį Bostone, Arboretumo parke. J. Gimbuto nuotr.

Vienaip žiūrint, mūsų pradžia Amerikoje buvo sklandi, nesunki. Kitaip žvelgiant, reikėjo nemažai ištvermės ir kantrybės Mamai, Marijai ir man pergventi pradinį vargą su nepritekliais, nemielas tarnybas uždarbiui, išmokti dar kartą svetimą kalbą Danutei ir Živilei. Karšta drėgmė nuo ankstyvos vasaros taip pat vargino. [...]

Išlipom iš laivo „Ernie Pyle“ Niujorke 1949 kovo 21, pirmadienį. Tuoj pat traukiniu atvažiavom į Vatebarį [Waterbury], o jo priemiestyje Nogetakyje mus priglaudė dr. Petras Vileišis. Jis pasitiko mus geležinkelio stotyje su savo juodu kadilaku. Vieną naktį permiegojęs, išvažiavau į Bostoną. Vėl gerasis Petras nuvežė mane į autobusų stotį. [...]

* Čia skelbiamas kupiūruotas (išimtos tos dalys, kurios nesusijusios su M. Alseikaitės-Gimbutienės gyvenimu) tekstas iš Jurgio Gimbuto rankraščio „Šeimos praeitis ir dienoraštinė autobiografija“, Arlington, Massachusetts, 1993, III d., 1 ir 2 kn., p. 1–214 (VUB RS, f. 238–296).

Bostone manęs niekas nepasitiko, tik jau buvau susirašęs su Monomaičiais dėl nakvynės. Nakvojau pas juos ant sofutės pereinamam kambary. Kitą dieną apsidairiau Bostono centre. Iš telefonų knygos „Yellow Pages“ [„Geltonieji puslapiai“] susirašiau penkių inžinerinių firmų adresus ir pėsčias ėjau iš vienos į kitą klausinėdamas sau tinkamo darbo. Tik kitą dieną, kovo 24 d., atsidūriau Fay, Spofford and Thorndike firmoje. Su ja susisaisčiau 34 metams. [...] Tai buvo trečioji mano aplankyta firma. Mane priėmė braižytoju. Tuoju pranešiau gerą žinią savo šeimai, tik dar negalėjau pasakyti, kada rasiu butą joms priimti Bostone. [...]

Po savaitės, kovo pabaigoje, gavau butuką J. Tumavičienės namuke [...]. Apačioje – kinų skalbykla, viršuje – plokščias dervuotas stogas. Bus karšta. Tik du kambariai su virtuvele, primityvus šaldytuvas su atnešamu ledo luitu (ne elektrinis). Mes juk penki, tai bus ankšta. Yra senų baldų, indų. Mokėsim 40 dolerių už mėnesį. Mano šeima atvažiavo greitai – balandžio 3 d. [...]

Tarp kovo 25 ir balandžio 4 d. Marija parašė man keturis laiškus iš Vatebario. Ir aš dažnai rašiau savo šeimai. III. 25 Marija rašė: *Taip gera ir lengva ant dūšios, kad jau dirbi. Taigi, gyvenim. Visos sunkenybės bus mums nugalimos.* Jos ten persikraustė į nuomojamą kambariuką. Živilė buvo susirgusi ausytės uždegimu. Geri žmonės apdovanojo jas vaikiškais drabuželiais, geru maistu. Nuo kovo 24 d.

Marija Gimbutienė,
1951 m.

Marija dirbo siuvykloje – išeidavo 6.30, pareidavo 17.30. Per savaitę tik 25 doleriai. *Bostone užsispyrusiai reiks kurtis padoriai, tad būk apdairus, per daug neskubėk. Mums keturioms mano pinigų visiškai pakaks, o Tu krauk į kapšiuoką.* Jau pirmame savo laiške Marija rūpinosi lietuviška mokykla, nes esamos, neva lietuviškos, prastos: *Faktiškai nieko lietuviško joje nėra. Bostone irgi tas pats? Leisim į anglišką. Lietuviškos mokyklos klausimą vis tiek klibinsim. Kai mūsų žmonių daugiau nuvažiuos ir ekonomiškai sutvirtės, vis vien keisis amerikietiškos lietuvių visuomenės gyvenimas. Vatebaryje senieji amerikoniai, tos bobelės – tokie dvasios primityvai. Tiek jie mieli, kiek jų širdis gera ir kiek jie dar prie savo žemės prisirišę. Lauksim atvažiuojant ir bučiuojam visos drauge! Geriausias kloties! Tavo Marytė.[...]*

Okuniu, Bronium ir Irena Galiniais, Romu ir Jane Budreikais, Daumantu Čibu. Pasivaikštom Bostono [...] parkuose. [...]

1950 m. gegužės 24 d. Danutė įrašė į savo dienoraštį, pradėtą jos tėvų Kaune 1943 m.: *Dainuojam „Du gaidelius“, „O atsimenu namelį“, „Palaukėj, palaukėj“... „Ėjo skautai išskylauti“.* Ši pavasarį jau žaidžiu su amerikoniukais vaikais lauke. Truputį susikalbu angliškai, o Živile dar ne.

1950 m. Danutė pradėjo mokytis skambinti. Nusipirkom vartotą pianiną. Atvažiuoja mokytojas Julius Gaidelis. [...]

Balandžio 3 d. laiške Marija džiaugiasi, kad du žurnalai išspausdino jos parašytas trijų archeologijos knygų recenzijas. Tai yra dalis jos darbo Harvarde. [...]

Liepos mėnesį mano šeima turėjo pirmąsias atostogas gamtoje. Tai dėl Marijos gerų ryšių: viena ponija iš Harvardo universiteto sekretoriato pasiūlė mums užimti jų vasarnamį Vermonte, prie Vilaubio [Willoughby] ežero be užmokesčio. Marija išbuvo ten su Danute ir Živile visą mėnesį, aš dvi savaites ir Mama paskutinę savaitę. Nedidelis vasarnamis su patogumais: karštu vandeniu, telefonu, radiju. Pieną pristatydavo tiesiai į šaldytuvą (lauko durys nerakinamos!), kol mes plaukiodavom valtele ar kur nors pakrantėje pramogaudavom. Marija susipažino su kaimynu senatorium ir žaidavo tenisą. [...] Išliko Marijos 7 laišakai ir atvirukai man į namus. Savo paskutinia-

me laiške, po liepos 27 d., Marija man rašė: *Per šias atostogas mano visas organizmas atsigavo, ir turbūt nebeturiu jokios anemijos. Apsiniaukusiomis dienomis nugara skauda vis vien, kas yra aiškus įrodymas, kad turiu chronišką ligą ir manęs laukia Novickienės likimas. Tad mano intuicija, kad gyvenimas neilgas, buvo tikra. Ačiū Dievui, kad jos prognozė neišsipildė. [...]*

1952 METAI

[...] Liepos 5–13 d. mano atostogos. Išvažiavom 7 dienom į Kanadą jau savu automobiliu penkiese: dr. Vyt. Čepas su sūnum Gintaru, Marija, Danutė ir aš. Pro Vermontą, Monrealį, Kvebeką, Niagarą, Torontą. Kasdien rašėm atvirukus namie likusioms Močiutei ir Živilei. Susitikom pažįstamų. Daugiau apie tą kelionę mano laiške Vytautui Alseikai IX. 21/22.

[...] *Pradėsiu nuo pirmosios kelionės – liepos pradžioj į Kanadą. [...] Vaizdingu Konektikuto upės slėniu nuriedėjom prie Vilaubio ežero Vermonte, kur pernai vasarojom. Pas pažįstamus gavom vilukę svečių teisėmis. Vakare aplink ežerą švietė laužai ir žaibavo spalvoti fejerverkai Liepos Ketvirtosios proga. Monrealyje sustojome tuščiam Daniliauskybute [...]. Vakare nukeliavom ant aukšto kalno, į Šv. Juozapo naująją bažnyčią, iš kur matyti plačios didmiesčio pa-*

Marija Gimbutienė, prof. Vaclovas Biržiška, Aleksis Rannit. 1952 m. gegužės 30 d. Long Ailendas, Niujorkas. J. Gimbuto nuotr.

noramos. Vieną dieną paskyrėm kelionei į Kvebeko miestą ir atgal (iš viso 350 mylių). Šis senas prancūziškas miestas neveltui vadinamas gražiausiu šiame kontinente. [...] Kitas sustojimas buvo sostinėje Otavoje. Ir šis miestas ant aukšto upės kranto gražus – gražesnis už Monrealį ir Torontą. [...] Naktį prasėdėjom pas „šventąjį“ profesorių Ramūną. [...] Jisai turi gražų kabinetą Otavos universitete su turtinga privačia biblioteka. [...] Kalbantis susidaro įspūdis, kad tai didelio profesoriaus ir labai veiklaus, plačių užsimojimų žmogaus esama. [...] Nuotaika kuo geriausia. Prancūziška Kvebeko provincija skiriasi nuo angliškosios Ontario. [...] Pagaliau, – platus Ontario ežeras ir Torontas. Čia sustojom

pas Stepą Kairį (vyriausiąjį skautininką) Tamulaičio namuose, užimdami nakvynei abiejų butų laisvasias vietas. [...] Dar lankėm Marytės draugę Danutę Stripinytę-Valatkienę. [...] Vakarojom pas dailininką Valių. [...] Kiti paminėtieji gyvena prastoje miesto sekcijoje, kur yra „Žiburių“ redakcija (ten aplankėm red. dr. Šapoką). Laikas vertė skubėti. Septintąją kelionės dieną pasiekėm Niagarą. Liftais nusileidom po kriokliu ir gerokai apsitaškėm. [...] Vaikams labai patiko tamsoje iliuminuoti kriokliai. Kelionė namo, apie 500 mylių, užtruko dvi dienas. Nakvojome „kabinose“*, patys virėm ir kepėm, susikurdami ugnį pakelėse. [...] Namus pasiekėm sekmadienio vakarą, supylė 2000 mylių. Fordas dirbo gerai, net padangos nenuleido. [...]

Antrąją man priklausančių atostogų savaitę pasirinkau rugsėjo mėnesį, kad nebūtų karšta keliauti. [...] Keliavau su Mama ir Živile. Per šešias valandas pasiekėm Niujorką, Metropolitan muziejų, kur prie mūsų prisidėjo Marytė po savo konferencijos. Apie ją jinai pati parašys savo rėmėjui. Tą patį šeštadienio vakarą (rugsėjo 6) pasiekėm Filadelfiją. Buvo smagu važiuoti naująja Niu Džersio autostrada į pietus nuo Niujorko, nes prie jos tiltų projektavimo ir man teko pusę metų dirbti 1949/50 m. žiemą. Buvo sutarta su Puziniais. Ten ir paviešėjom dvi dienas. Nors jie gyvena labai susispaudę pigiojoje miesto dalyje, tačiau gavom nakvynę tuš-

* Vieno kambario stovykliniai nameliai.

čiame atostogaujančių kaimynų bute. Filadelfijoje didžiulį įspūdį padarė Rodino [Rodeno] muziejus – atskirame specialiaame pastate. Čia surinktos beveik visos tos skulptūros, kurios yra ir originaliame Rodino muziejuje prie Paryžiaus. [...] Lankėm meno muziejų (turi europinių paveikslų, kaip ir kiekvienas JAV didmiestis), Nepriklausomybės paskelbimo salę su Laisvės varpu. [...] Aplankėm prof. Salį jo namuose užmiesty. Gaspadoriškas žemaitis, tasai kalbininkas. Krėvė gyvena pas žentą inž. Mošinskį toli už miesto, tad nelankėm, be to, ir nepažįstamas asmeniškai. Pensilvanijos įstatymai leidžia profesoriauti iki 70 metų amžiaus. Prof. Krėvei sueina 70 metų spalio mėn., tad jam dar laimingai pratęstė sutartį dėstyti slavų literatūrą kitiems mokslo metams. Pasakui jisai turės išeiti pensijon, kuri gali būti vos 20 ar 30 dolerių per mėnesį, nes neilgai tedirbo Amerikoje. Jau turi parašęs „Dangaus ir žemės sūnūs“ II dalį, [...] tačiau nedirštąs išleisti, anot prof. Puzino, kol tebedirbąs universitete, kad dar daugiau neužrūstintų katalikų politikų. O dr. Salys ateitininkas, jis turi įtakos instituto vedėjui prof. Sennui [Sennui]... Aplankėm ir tą Pensilvanijos universiteto Slavistikos ir baltistikos institutą – kabinetą. Radom ten tik Salį tuo metu. Jam jau neberūpi, kad kasmet pratęstų sutartį – jis jau profesorius neribotam laikui. Dėsto lietuvių, latvių, prūsų kalbas, bet kadangi tų dalykų klausosi tik 5 studentai, tai užkrovė jam dar mokyti rusų kalbos pradedančiuosius, kurių yra nemaža. Įdomu, kad Pensilvanijos universitetas savo pi-

nigais perka visas dabar išeinančias lietuviškas knygas. Taip pat prenumeruoja iš Vilniaus „Tiesą“ – baltistikos institutui. Matėm ten „Lietuvių kalbos žodyno“ II dalį – J. Balčikonio lietuviškai dedikuotą prof. Sennui, atsiųstą paštu prieš porą metų. Taip pat Sennas gavo 1947 m. Lietuvoje išleistą M. Mažvydo katekizmo jubiliejinę laidą. [...]

Už 100 mylių, Baltimoreje, jau mūsų užsiprašyti laukė Bradūnai. Gyvena pramonės kvartale, kur nemaža lietuvių susispietę. Dulkės, dūmai, triukšmas. [...] Viduje švaru, gražūs paveikslai, du maži vaikučiai (jų mūsų kelionėse nestigo...). [...] Abi dienas nuo ryto iki vakaro praleidom Vašingtone, už 40 mylių. Aplankėm Nyką-Niūnų ten pat netoli Bradūnų. Jisai, nors ir fabrike dirba, bet gyvena literatūra – skaito, rašo kritikas, tik apie literatūros reikalus ir tekalba. Atrodo pavargęs, sublogęs, tačiau nenusiminęs. [...]

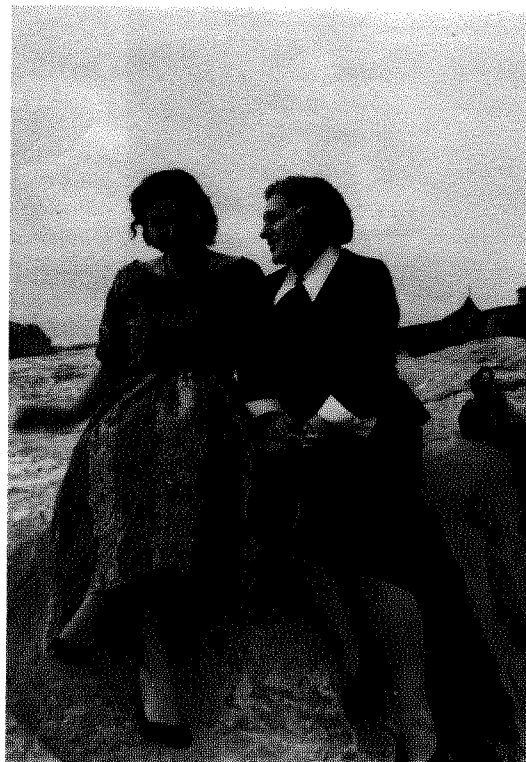
Vašingtone aplankėm Lietuvos pasiuntinybę. Jo Ekscelencijos paties nebuvo namie, atostogavo pajūryje, bet vice-ekscelencija Juozas Kajeckas mums maloniai aprodė rūmus. Kadaisė buvęs puošnus barokinis salonas jau aptriušęs, apiplyšęs. Pasigedom lietuviškų paveikslų ir reprezentacinės bibliotekos. [...] Kongreso bibliotekoje susitikom su prof. Vaclovu Biržiška – jisai jau ten tarnybos nebeturi, tačiau sėdi atskirame kambarely ir rašo lituanistikos bibliografiją, kas yra Kongreso bibliotekoje lietuviško ar apie lietuvius. [...] Tris valandas praleidom Nacionalinėje meno galerijoje. [...]

Broklīne lankēm Audēnus, nakvojom pas Biručius, lankēm p. Bieliuką su žmona, galima sakyt, ir Rannitus. Vidurnaktį nuvažiavom ir pasimaudēm atvirame Atlante, kur atminimui pamečiau savo paskutinius akinius. Kai kas labai kalbina Marytę stoti Rezistencijos santarvėn. Aš tam nepritariu, nes: 1) mokslininkei neverta veltis politinēn intrigon, 2) jau esam nominaliai LVLS* nariai; niekad nelai-koma rimtu ir teigiamu reiškiniu šokti iš vienos politinės organizacijos kiton. Galima ir be formalios narystės palai-kyti draugiškus ryšius ir, pvz., bendradarbiauti jų spaudoje, jei tokia būtų. [...] Tavo Jurgis.

Rugpjūtyje šeima galėjo pagyventi Linkolne už Ar-lingtono, Prestonų namuose miške. Tai vis per Marijos gerus ryšius Harvarde. Aš važinėju automobiliu kasdien į tarnybą. Turėdavom svečių. Iš Linkolno kartą nuvažiavom pasimaudyti Atlante į Aipsvičą [Ipswich] – su Izbickais, Leimonais, Brazdžioniais. Už vasarojimą Prestonai neėmė pinigų – tik prašė prižiūrėti namus, pašerti šunį.

Bernardas Brazdžionis siūlė drauge su jais pirkti tri-jų butų namą „šiuokšliname Pietbostone“, jo žodžiais. Išnuomojant vieną aukštą, kiti mums kainuotų tik po 35 dolerius mėnesiui vietoj dabar mokamų didesnių nu-omų. Nesudomino mūsų: negi kelsies iš geresnės vietos į prastesnę. (Ilgai nelaukę, Brazdžioniai išvažiavo gyventi į Kaliforniją.)

* LVLS – Lietuvai vaduoti lietuvių sąjunga.

Marija su dainininke Vince Jonuškaite-Zauniene-Lekaitiene. Niujorkas, Long Ailendas, 1952 m. J. Gimbuto nuotr.

Archeologė dr. Marija
ir inžinierius dr. Jurgis
Gimbutas savo namuose
Vakarų Roksbaryje 1955m.
K. Gruzdo nuotr.

Rugsėjo pradžioje Marija važiavo į Niujorką archeologų konferencijon Kolumbijos [Columbia] universitete. Ap-sistojo pas Vaičiulaičius, laukia mūsų atvažiuojant. Rugsėjo 6–14 d. man – antrosios atostogos. Keliausim į Vašingtoną; pakeliui paimsim Mariją Niujorke. Kvietėm Faustą Kiršą kartu pasivažinėti, bet jis atsisakė savotišku laišku: ruduo [...], nenorįs matyti Kazio Bradūno [...]: *Ir vėl nereikalingai sukels ilgesio mintis apie laisvę. Jeigu jau kritai į duobę, nereikia ieškoti saulės atsikvėpti.* Tačiau norėtų su mumis pa-važiuoti iki Niujorko – vienai dienai. Keliaujam savo forduku su Mama, Živile, o iki Niujorko ir su F. Kirša. Jau riedam naujuoju greitkeliu link Filadelfijos – jo dalelę projek-tavau aš savo karjeros Bostone pradžioje (kreivių geometrijos

Gimbutų namai. Iš kairės: Bernardas Brazdžionis, Antanas Gustaitis, Jurgis Gimbutas, Veronika Kulbokienė, Adomas Varnas, Jurgis Okunis, Marija Gimbutienė, Vladas Kulbokas. Bostonas, Vakarų Roksbaris, 1954 m. vasara.

detalizavimas). Pavišėjom pas Puzinus Vašingtone dvi die-nas, pas Bradūnus Baltimorėje – tris dienas (IX. 9–11). [...]

Lapkričio 3 d. dr J. Pajaujįs iš Bruklino rūpinasi gauti straipsnių „Varpui“. Klausia, ar jo tebeturimi Marijos ir mano rankraščiai, gauti Vokietijoje 1948 m., nebuvo kur kitur išspausdinti. Atsakiau: *Taip, Marijos „Lietuviškasis lobis“ išspausdintas 1949 m. ir manasis „Lietuviškos archi-tektūros klausimas...“ 1950 m. – abu „Aiduose“.* Negi tu-rėjom lūkuriuoti 4 metus. [...]

[...] Paskutinę gruodžio savaitę pradėjau įdomų ato-minio reaktoriaus projektą. [...] Įžengiam į atominių jė-gainių amžių. [...] Nuo sausio 7 d. aš – jau inžinieriaus kategorijoje.

Atsirado nebrangių naujų lietuviškų Kalėdų atvirukų (su vokais) pagal P. Augiaus ir V. K. Jonyno piešinius.

1953 METAI

[...] Ruggjūčio mėnesį užpirkom namą Vakarų Roksbaryje [West Roxbury] per Praną Lember tą. Pardavė senio to didžiulio namo gyventojai Adamsai, neva istorinių Adamsų palikuonys. Patikrinau Bostono rotušės archyve: namas statytas 1850 m. Iš esmės gerai išlaikytas, tik paviršiumi apleistas. Kaina 13 500 su nemažu sklypu. [...]

SAVO NAMUOSE VAKARŲ ROKSBARYJE

1953–1963 METAIS

1953 m. rugsėjį persikraustėm į savo namus Vakarų Roksbaryje (Bostono miesto dalis). Iš centro ir mano darbovietės pasiekiami traukinėliu ir autobusu. Namas medinis, 2,5 aukšto ir dar didelis rūsys; 11 kambarių, 2 vonios su tualetais, virtuvė su senoviška krosnimi. Keturi kambariai su vonia išnuomoti trimis asmenims vyresnio amžiaus. Juos gavome su namu. Namu puošmena – erdvus laiptų holas su stoglangiu viršuje. Parketas. Lauke pakankamai vietos nors ir dviem automobiliams. [...] Dvi senos obe-

lys, aukšta trešnė, o priekinė veranda apaugusi vijokliais. Viską reikės dažyti, valyti. Langų bene 22. [...] Visose gatvėse daug medžių, švaru. [...]

Susipažinom su kaimynais – „intelligentai“. Danutė ir Živilė tuoj susirado draugių. Pradžios mokyklą gali pasiekti pėsčiomis per 5 minutes. [...] Pradžioje trūko mums baldų, nors šiek tiek gerų antikinių gavom kartu su namais, truputį primokėję. Netrukus įsigijom V. Vizgirdos, P. Kiaulėno paveikslų, o Marijos motina atsiuntė (paštu!) didelį Adomo Varno paveikslą *Vasara*, kažką A. Žmuidzinaučiaus, K. Šimonio. Salono kampe įsitaisiau savo rašomąjį stalą ir knygų lentyną. Valgomajame turėjom didelį stalą su puikiom senom kėdėm. Miegamieji antrame aukšte, Danutės ir Živilės kambariai buvo trečiame pusaukštyje, o Močiutės – namo gale, toliau nuo gatvės, prie atskirų laiptų antrame aukšte. [...]

Tą vasarą Danutė įrašė savo dienoraštį tokį savo sukurta eilėraštį:

Baigiasi jau mokslas,

Saulutė nušvito.

Vaikeliai bėgioja,

Dainelės dainuoja.

Tramta drylia – lialia...

Maudosi ir nardo
Žuvelės upely.
Taip norėčiau plaukti
Kartu su žuvelėm.

Tramta drylia – lialia...

Ką gi – žodynas gausus, lietuviškai išmokusi gerai. Ir idėja išreikšta: plaukti su žuvelėmis – laisvė!

Gruodžio 31 d. Naujųjų metų sutikimas mūsų namuose. Rengė lietuvių Rašytojų klubas. Laikraštyje skelbė registruotis pas Santvarą „Lietuvių enciklopedijos“ redakcijoje iki gruodžio 20 d. Taigi padarė pobūvį, atvirą visiems, kas man nelabai patiko. Visi sutilpo, nebuvo nesuipratimų. [...]

Balandžio 18 d. Velykos. Pas Jeronimą ir Eleną Kačinskus Pietiniame Bostone. Kiti svečiai: Brazdžioniai, Kulbokai, Leimonai, Vizgirdos. Anuo metu man artimiausi buvo Vizgirdos ir Kulbokai. Tą balandžio 18 d. mums rašė Zenonas Ivinskis iš Hiutenfeldo [Hüttenfeld] (Vokietija): kad nesikarščiuotume dėl Musteikio ir Balio kritikų apie Marijos straipsnį („Pagonybę garbinanti“). [...]

Birželio pabaigoje Danutė vėl stovyklavo su skautėmis Vakarų Tousende [West Townsend]. Išliko po atvirutę: Marijos Danutei, Živilės Danutei ir Danutės tėvams. [...] Marijos atvirutėje laukiamas *vaikučio gimimas* (1954. VII. 2). Marija rašo: *Brangi Danute! Džiaugiuosi, kad tau gerai*

sekasi, gal ir oras atšils. Ar nesušalai? Tikiu, kad dar gerai pasimaudysi. Lankymo dieną atvyks pas tave tėvelis, Močiutė ir Živilė. Man nelabai gerai toli važinėti, bet jei nebūsiu nuvargus, tai ir aš važiuosiu. Vaikutis gali gimti ir anksčiau negu liepos 20–25. Namie viskas gerai. Viščiukas jau net bėgioja. Ką mes su jais darysim toliau? Bučiuoju tave. Būk pavyzdinga skaututė. Tavo mama. [...]

Rugpjūčio 10 d. 7 valandą ryto gimė mūsų trečioji dukrelė Rasa Julija. Naktį nuvežiau žmoną į artimiausią Centrinę Roslindeilo ligoninę [Roslindale General Hospital]. Sveika, 9 svarų. Ir Marija sveika. [...]

Lapkričio 7 d. Marija užrašė man savo mokslinį darbą „Proceedings of the Prehistoric Society“ („Prieistorės draugijos darbai“; 1953 m.): *Istikimam bendradarbiui Jurgiui – dėkinga autorė*. Aš nubraižiau Europos kartogramas tam jos straipsniui apie šiaurės europinę Sovietų Sąjungą. [...]

1954 m. paskutinę savaitę surengėm Raselės krikštynas. Krikštatėviai – Valė Barmienė ir Viktoras Vizgirda – atliko katalikišką ceremoniją lietuvių Šv. Petro parapijos bažnyčioje. Sukvietėm nedidelį svečių būrelį. Reikšmingą dovaną įteikė Brazdžioniai: Bernardo parašytą ir spalvotai išmargintą „Rasos karolių“ rankraštį (didelį sąsiuvinį). Autorius įrašytas: Vytė Nemunėlis – taip jis pasirašinėjo savo kitas knygas vaikams. Tokia dedikacija įrašyta poeto ranka: *Marijos ir Jurgio Gimbutų R a s u t ė s krikštynų proga. Aldona ir Bernardas Brazdžioniai, 1954 m. Kalėdos. [...]*

Iš kairės: Paulius Jurkus, kun. Leonardas Andriekus, dr. Marija Gimbutienė, Alfonsas Nyka-Niliūnas, dail. Petras Kiaulėnas. J. Gimbuto nuotr.

1955 METAI

Sausio 10 d. mudu su Marija ir Mama gavom JAV pilietybę, suėjus 5 metams nuo atvykimo čia gyventi. Ceremonija įvyko teismo salėje, kur yra Centrinis Bostono paštas. [...]

Liepos 16 d. išvažiavom paatostogauti pas Tamošaičius jau mums įpraston vieton prie Šv. Lauryno upės. [...] Tamošaitienė išaudė Marijai ir visoms dukrelėms lietuviškus tautinius kostiumus. [...] Tą vasarą buvau ir aš su Marija Niujorke. Susipažinom su dailininku Petru Kiaulėnu ir ponija Vassia Kiaulėniene. [...]

Spalio 16 d. bostoniškiame mūsų Kultūros klube, International Institute [Tarptautiniame institute] surengėm vakarą Petru Kiaulėnu atminti. Jis mirė Niujorke vos prieš du mėnesius nuo leukemijos. Pagal Jackaus Sondas reportažą „Keleivyje“ galiu paminėti svarbiausius to vakaro momentus: *apie P. Kiaulėno asmenybę kalbėjo klubo pirmininkė dr. Marija Gimbutienė, apie jo dailės kūrybą – dail. V. Vizgirda. Dainavo V. Baronienė, akomponuojant J. Gaide-liui. Salė buvo papuošta velionio atvaizdu ir jo vienu originaliu kūrinium iš J. ir M. Gimbutų kolekcijos. Dalyvavo 70 asmenų. Buvo ir Vassia Kiaulėniene su dukra Laura. Jos buvo mūsų namų viešnios. [...]* (Vassia Nicolakaki-Kiaulėniene, graikė, gimusi 1915 m. Egipte, Kaire.) [...]

1956 METAI

[...] Balandžio 10 d. mus nudžiugino Živilė, gavusi iš Unitarian League [Unitų lygos] pirmos vietos apdovanojimą už savo kūrybą parodoje. Apie tai parašė vietinis laikraštis [...]. Dėl mūsų ryšių su vietine Unitų bažnyčia girdėdavom kritiškų lietuvių balsų. Nesuprato, kad tasai ryšys suteikė progą mūsų dukrelėms lankyti inteligentiškos aplinkos sekmadienines valandas vaikams ir draugauti su gerais kaimynais. Tatai netrukde joms uoliai lankyti lietuviškus šeštadieninius kursus pietiniame Bostone ir te-

nai pasižymėti. O dėl religijos – ir unitai krikščionys, ne blogesni už katalikus. [...]

„Lietuvių dienos“ (gegužė, nr. 5) išspausdino atsakymus anketai „Ar mes kultūriškai kylam, ar krintam? Tarp kitų atsakė septyni bostoniškiai: A. Gustaitis, F. Kirša, V. Kulbokas, J. Leimonas, K. Mockus ir mudu su Maryte. Ji rašė: *Nei kylame, nei smunkame. Dalis žmonių, pvz., akademinis jaunimas, mokslininkai, įvairūs profesio-*

Marija Gimbutienė su dukromis (laiko ant kelių Rasytę, iš kairės Danutė ir Živilė), pasipuošusios tautiniais drabužiais, 1957 m.

nalai, turi daug galimybių augti iki tokio laipsnio, kuris mažoje valstybėje vargu ar būtų pasiektas. Tačiau iki 50% tremtinių sukasi užburtuoju ratu kaip ir JAV žmonių masė. Ji žmones subanalina ir paleidžia anemiškus dvasiniam pasauliui. Imant vidurkį, galima būtų spėti, kad bendras kultūrinis lygis nekrinta. [...]

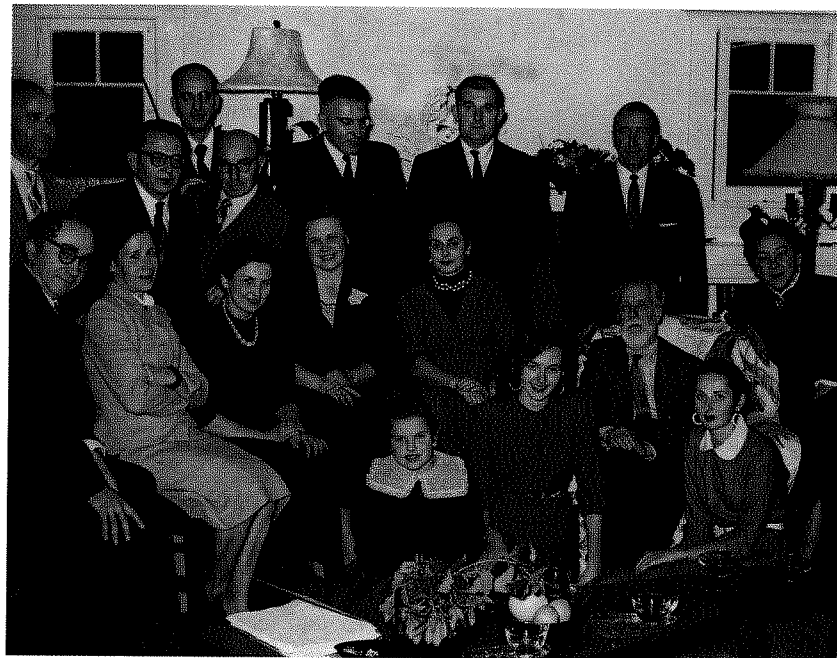
[...] Šeima atostogauja pas Tamošaičius penkias savaites (birželį ir liepą), o aš tik nuvežiau ir parvežiau, pa būdamas ten po savaitę. Iš tų atostogų liko Marijos laiškų. Šį tą panaudosiu čia. Liepos 9 d. Marija rašė man: *kai tik čia šilta, net ir milijonieriai kažin ar gali geriau pasidžiaugti gamta. Visą dieną esame prie vandens ir laive lyje. [...]* Paskutinis Marijos laiškas iš Tamošaitienės rašytas liepos 22 d. – jos vardadienį. Tad laukia mano pasiųstųjų saldainių, nusipirko „Cinzano“ namiškiams pavaišinti. Šiaip jau nusibodo Marijai tenai, geriau norėtų atostogauti Keip Kode [Cape Code], jei mūsų finansai leistų. [...] Marija džiaugiasi savo mokslinių darbų pažinimu: per motiną iš Lietuvos (Tarasenka* kalbėjęs Vilniuje, kad Marijos darbas aukštai vertinamas Maskvoje...) ir esto prof. Looritso [Loritso] vokiško laiško, gauto per Peabody muziejų. [...]

* Petras Tarasenka (1892–1962) – archeologas, rašytojas. 1927–1936 m. kasinėjo Lietuvos piliakalnių. Parašė archeologijos ir istorijos paminklų pažinimo vadovėlių, sudarė archeologinių paminklų registrą, aprašė nemažai Lietuvos piliakalnių.

Praėjusieji 1956 m. buvo „tiršti“, našūs mums vi-
siems. Gal tik Mamai nuobodoki, neproduktyvūs. Da-
nutė sparčiai bręsta, gerai mokosi, pašeimininkauja ir dar
nemaištauja, kaip būna *teenagers* [paaugliams]. Živilė taip
pat be priekaištų mandagi, jau gerai rašo, socialesnė už
Danutę. Rasytė prašneko.

Marija stipriai įsikibo savo profesijoje Harvarde, nors
dar vis be algos. Ką tik Harvardo Peabody muziejus išlei-
do jos kapitalinį veikalą „Prehistory of Eastern Europe“
[„Rytų Europos priešistorė“]. Aš džiaugiuos vis didesniu
pasitikėjimu ir autoritetu tarp kolegų tarnyboje. Kažka-
da Niujorke matėm O'Neilo [O'Nilo] dramą „Ilga ke-
lionė į naktį“. Teatre vaidino garsūs kino aktoriai Fried-
richas Marchas [Frydrichas Mačas] ir Florence Eldridge
[Florens Eldridž].

Gruodžio 28 d. Marija ir Živilė išskrido į Los An-
dželą, Kaliforniją. Lankys gimines, grįždamos sustos
Čikagoje – iš viso 2 savaitėms. Siuntė mums daug at-
virukų. Tai buvo Marijos pirmasis skrydis Amerikoje,
o Živilės iš viso pirmas gyvenime. Tame gruodžio 28
d. atviruke Marija rašė: *12 val. Brangieji, mudvi sėdim
šitame didžiausiame keleiviniame lėktuve. Esam virš de-
besų. [...] Matėm Niujorką. Sėdžiu prie lango. Jaučia-
mės kaip kažkokioj fantastiškoj karalystėj, ypač kai pasi-
rodo saulė. Bučiuojame! Marytė ir Živilė.* 5.30 Marija
rašė lėktuve antrą atviruką: *Jau prie pat Los Andželo.*

Apsilankymas Los Andžele 1957/58 m. Sėdi: Bernardas Brazdžionis, ..., Marija Gimbutienė, ...,
Daneta Railienė, Mykolas Biržiška, ... Priekyje: Živilė Gimbutaitė, Undinė ir Neringa Railaitės.
Stovi: ..., Bronys Raila, Algirdas Gustaitis, K. Bertulis, Juozas Tininis, ..., komp. Bronius
Budriūnas. P. Jasiukonio nuotr.

*Per kalnus ir kanjonus švietė saulė. [...] Atvykom anks-
čiau negu numatyta. [...]*

Gruodžio 31 d. Marija parašė du atvirukus, iš kurių
trykšta pasitenkinimas saule, žaluma, giminių ir pažįsta-
mų draugiškumu. Naujuosius metus sutiks (inžinierių!)
baliuje, o Živilė pabus su giminėm.

1957 METAI

Pradedam metus namie keturiese: Mama, Danutė, Rasytė ir aš. Marija ir Živilė Los Andžele iki sausio 6 d. Grįš namo sausio 12. Iš Los Andželo gavau dar keturis Marijos atvirukus ir vieną iš Živilės. [...]

Sausio 6 d. juodvi nuskrido į San Franciską. Marija San Franciskas patiko: *Primena Europą, šiek tiek Kvebeko miestą, iš dalies Bostoną, bet daug gražiau. Galima būtų čia gyventi.* [...] Aplankė sekvojų girią, Berklio universitetą [...]. Čikagoje jos pabuvo pas Saulių ir Aldoną Matus, kurie yra viešėję pas mus Vakarų Roksbaryje. Saulius – Marijos pusbrolis. [...]

Balandžio 6 d. „Draugas“, o vėliau ir kiti laikraščiai skelbė: *Marijos Gimbutienės knyga „Ancient Symbolism of Lithuanian Folk Art“ išleis American Folklore Society, Philadelphia* [Amerikos liaudies meno bendruomenė, Filadelfija]. *Prenumeruotis pas autorę už 2,50 dolerio* (knyga išėjo tik kitais metais). Neseniai gavau iš žmonos jos Harvardo laikotarpio knygą „The Prehistory of Eastern Europe“ su dėkingu įrašu. Paruošiau dalį brėžinių ir kartogramų iliustracijoms: *Brangiam Jurgiui – skiriu atminimui ši mūsų bendrai išnešiotą vaisių su giliu dėkingumu už daugelį man dovanotų valandų. Marija. Bostonas, 1957.* [...]

Liepos 20–rugpjūčio 4 d. mano atostogos Keip Kode – Sentervilyje [Centerville], Pakščių ir Šlepavičių *Ban-*

Marija ir Jurgis su šeima Keip Kode vasarojant. Sėdi (iš kairės): Živilė, Rasytė ir Danutė.

gos vasarnamiuose. Mūsų Danutė čia dirbo visą mėnesį, patarnaudama virtuvėje ir tvarkant namus. Marytė su Živile ir Rasyte pabuvo kiek ilgiau už mane. Pasirodė Vytautas Alseika su savo nauja žmona Danute Rasteikaite. Rudenį jiedu išsikėlė į Los Andželą. [...]

[...] Marija jau kurį laiką turi savo kabinetą Harvardo Peabody muziejaus, regis, ketvirtame aukšte. Papuošė lietuviškais audeklais, meniškais fotorėmeliais su šeimos nuotrauka ant rašomojo stalo. Ant durų stiklo išrašyta jos pavardė *MARIJA GIMBUTAS* eilėje po kitomis mokslininkų pavardėmis, kurie yra dirbę tame kabinete. [...]

1958 METAI – DEŠIMTIEJI AMERIKOJE

Su Lietuva vis dar nėra normalių ryšių, tik maskuojamieji laišakai, siuntinėliai paštu. Apie keliones ten ar iš ten negirdėti. Nebent kokios sensacingos išimtys. [...]

Balandžio 26 d. atbuvom itin įdomų Kultūros klubo susirinkimą. Mano pakviestas Henrikas Nagys iš Monrealio kalbėjo apie mūsų *benamę prozą 1945–1957 metais*. [...] Nagys buvo atvykęs su žmona Birute ir sūneliu, viešėjo ir nakvojo pas mus.

Balandžio 27 d. JAV Lietuvių bendruomenės tarybos rinkimuose Bostone balsavo tik 122 asmenys (seniau iki 200). Marija išrinkta 66 balsais. [...]

Vasarai pasiuntėm Danutę į Prancūziją. Ją sutiko priimti į savo namus mano tolimos pusetės Šešmincevaitės Grenoblyje: viena inžinierė Marie [Mari], kita gydytoja – Aleksandra. Jų tėviškė – Trepų dvaras prie Skaudvilės. [...] Danutė parašė mums 8 laiškus. Danutės laišakai jos mamai (VII. 24 ir VIII. 1) – daugiausia apie laukiamą mamos atvykimą per Paryžių į Grenoblį rugpjūčio 8 d.; kad nesirūpintų kalba, nes dvi tetos kalba lietuviškai ir angliškai, o kai jiedvi (Danutė ir mama) keliaus drauge į Paryžių ir Dordonė [Dordogne], tai jau Danutė pakankamai susikalbės prancūziškai.

Rugpjūčio 7 d. Marija išskrido į Paryžių, iš kur tuoj nuvažiavo į Grenoblį aplankyti Danutės ir susipažinti su

Pradėjusi naują etapą
archeologė Marija
Gimbutienė, 1962 m.

tetomis. Iš Marijos 4 laiškų, rašytų mums iš Grenoblio, Dordonė ir Paryžiaus, matyti, kad Danutei ne taip jau sklandžiai teko atostogauti pas gerąsias tetas. Trumpai suglausiu, ką patyrė Marija. Prancūziškame kaime Danutė iš nuobodulio mezgė pažintis su berniokais, ir tatai baugino tetas. Marija pasiėmė Danutę į Paryžių, apgyvendino viešbutyje, užmezgė ryšį su Bačkių šeima.

Pirmame savo laiške mums iš Grenoblio Marija smulkiai aprašė savo skrydį per Atlantą naktį rugpjūčio 7/8 su sustojimu Airijos Šenono [Shanone] oro uoste pasipildyti kuro. Paryžiuje prabuvo vos kelias valandas, bet patiko: *Momentais atrodė, kad atvažiavau į Vilnių*. Jiedvi pirmiausia nuvažiavo į Lezeizy Dordonė [Les Eyzies-Dordogne] pamatyti geologinių stalaktitų ir archeologinių urvų. [...]

Marija Gimbutienė Alpėse (Šveicarija), 1958 m.

Iki mudviejų numatyto susitikimo Paryžiuje rugsėjo 14 d. Marija, dar pabuvusi su Danute Paryžiuje tris dienas, daug pamačiusi, išvažiavo į Hamburgą. Ten vyko tarptautinė archeologų konferencija su 700 dalyvių, 238 referatais. Su ekskursijomis po Vokietiją kelionė užtruko iki rugsėjo 3 d. Su entuziazmu, nenuvargdama Marija bėgiojusi iš sesijos į sesiją, džiaugėsi: *Pradėjau naują etapą. Pajutau, kaip gerai žinomas mano vardas. Nereikėjo lindėti užkampyje!* Išplėtė pažintis su daugelio kraštų savo srities specialistais. Taip pat ir su sovietinių ar komunistinių kraštų mokslininkais, kurie žinojo apie jos Harvarde išleistą knygą. Rugsėjūčio 25 d. laiške iš Hamburgo Marija rašė, kad estas Moora [Mora] atvežęs jai dovanų iš motinos Alseikienės, kuri tam specialiai buvo nuvažiavusi

si Estijon, kad perduotų siuntinį: *Pilnas maišelis brangenybių (antkaklių, apyrankių, žiedų, etc.). Nežinau net kaip visa tai man vežiotis.*

Kitame VIII. 28 laiške šeimai Marija smulkiau rašė apie sėkmę konferencijoje: *Mano paskaita sukėlė nemažą susidomėjimą. Viena replika pavadinta „SSS“ – tai reiškia „Synthesis, System, Synchronisierung“ [„Sintezė, Sistema, Sinchronizavimas“]. Prof. Hawkesas [Hoksas] pakartotinai išprovokavo ovacijas. Gavo kvietimų rudenį atvykti Čekoslovakijon ir Jugoslavijon skaityti paskaitų. Dr. Brew [Briu] iš Harvardo pataręs nebijoti ten važiuoti, nes ir JAV ambasada užtikrinusi, kad jos piliečiams ten nesą pavojaus. [...] Dar gavau Marijos atvirukų iš Helsinkio X. 3, Stokholmo 7 d., Oslo 9 d. Apsilankė ir kitur – Švedijoje bei Danijoje. [...]*

Rugsėjo 4 d. Harvardo archeologas senelis Wardas [Vardas] atsakė į mano laišką – susirūpinimą dėl Marijos galimos kelionės į Čekoslovakiją. Wardas sutinka, kad kvietėjai – tenykščiai archeologai *negalės jos apginti [...] už geležinės uždangos*. Giria Mariją kaip asmenį ir kaip mokslininkę. Jis parašęs jai: *Aš griežtai nusistatęs prieš idėją vykti į Prahą. [...]*

Gruodžio 18 d. prof. Zenonas Ivinskis iš Romos savo laiške [...] sveikina savo ir žmonos Paulinos vardu ir dėkoja man už pasiųstas iškarpas iš „Lietuvių enciklopedijos“ (jo paties straipsnių) [...]. Z. Ivinskis prisiminė

mudviejų su Marija apsilankymą Romoje, kur vis *prisiėjo skubėti, išskyrus sėdėjimą naktiniame klube*. (Buvom drauge kabarete, pirmą kartą matėm *strip-tease* [striptizą]). [...]

Turiningus, tirštus metus palydėjom iškilmingame Naujųjų metų sutikimo baliuje Niujorko Manhetene su pažįstamais. Nuvažiavau su Marija savo automobiliu.

1959 METAI

[...] Vėl mums rašė Brazdžionis, prašydamas parašyti vartotas priemones vaikams lietuviškai išmokyti ir lietuviškumui įsisąmoninti. Jo manymu, mūsų šeimoje visa tai esą *pastatyta ant teisingų pamatų* [...]. *Matyt, daug bus padėję, kad dukterys namuose turėjo močiutę, kuri gyvą žodį namie palaikė, net ir tėvams nesant namuose*. Prašymo nepatenkinau, neparašiau. Nerašė nei Mama, nei Marija: negi rašysi apie savaimę suprantamą kasdienybę. [...]

[...] Birželio 6 d. – mūsų šeštadieninės Lituianistinės mokyklėlės metinės, pabaigtuvės. Živilė baigė IV klasę pirmąją mokine. [...] Danutė baigė Lituianistinę mokyklą su atestatu. Lankė 11 metų. Gerai kalba ir rašo lietuviškai be angliško akcento ar žodinių priemaišų. [...]

Visą spalį Marija keliauja Vidurio Europoje, bet ne Sovietų Sąjungoje: Amsterdamas–Praha–Viena (ilgas laišk-

kas)–Suvalkų kraštas–Varšuva–Poznanė–Londonas–Edinburgas. Iš visur – atvirukai į namus. Pagrindinis jos tikslas buvo archeologų konferencija Prahoje (18 valstybių dalyviai, jos paskaita). Mes tvarkomės kaip išmanydami: Močiutė jau ar ne trečią kartą pavaduoja mamą mergaitėms. Rasytė penkerių metų – ji galvoja, kodėl mamai vis reikia išvažiuoti?

Živilė – 12 metų – viską supranta, bet kartais gali pasigest mamos artumos. „Kodėl visos mamos būna namie, o mūsų mamai vis nėra laiko pabūt su šeima? Pragyvenam iš tėvelio uždarbio, o iš mamos kelionių – kokią naudą?“ (Po 6 metų, kai Marija bus UCLA profesorė ir dukterys ten bus su ja – daug kas paaiškės. Pagaliau jinai gaus ir materialinį atpildą už nepaprastą atsidėjimą profesijai, kūrybingumą ir darbštumą.) [...]

Gruodžio 12 d., šeštadienio vakarą, nei aš, nei Marija nepabuvom namie ar kur kitur su dukterimis, o kiekvienas sau „veikėm visuomenėje“. Ne iš blogos valios ar dėl ambicijų, o paprasčiausiai neatsispyrę kitų visuomenininkų spaudimui, kvietimams. Man teko kalbėti apie p i r t į (Lietuvoje ir kitur) inžineriniame susirinkime pas Škudzinšką. Tik 20 klausytojų. Marija gal ir atitraukė kelis klausytojus nuo manęs tą vakarą kalbėdama apie savo kelionę į Suvalkų trikampį ir kitur už geležinės uždangos Tautinės sąjungos salėje. Ten rengėjai buvo Vilniaus krašto lietuvių sąjungos Bostono skyrius. [...]

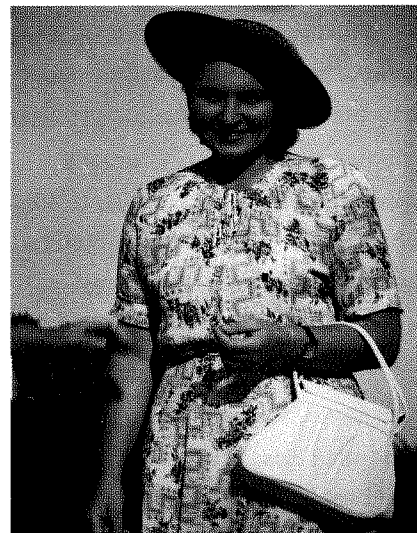
Nuo gruodžio 24 iki sausio 3 d. paėmiau atostogų, nes keliausiu su Marija į Meksiką. Antrąją Kalėdų dieną vėl palikom dukreles Močiutės globai, padedant jau paaugusiai Danutei. Per Monrealį, kur nakvojom pas Nagius, išskri-dom į Meksiko miestą. Marija dalyvavo archeologų suvažia-vime, o aš – turistas. Naujuosius metus sutikom su visa ar-cheologų ekskursija Meksikos pietuose, Palenkėje [Palenque], majų miesto liekanų džiuŋglėse. [...]

1960 METAI

[...] Apie birželio 25 d. Marija išskrido į Londoną vėl dviejų mėnesių kelionei po Europą – aplankyti archeologų institutų, muziejų, dalyvauti suvažiavimuose. Išlikę laiškai bei atvirukai šeimai rodo ją buvus Londone, Paryžiuje, Atėnuose, Bulgarijoje, Bukarešte, Budapešte, Vienoje, Maskvoje (susitiko su savo mama pirmą kartą po karo), Kaukaze.

Tai jau treči metai iš eilės, kai ji palieka mažytę Rasytę ir nedidelę Živilę be mamos – mudviejų su Močiute globai. Man jau ima nepatikti: ar nepakaktų Marijai iškeliauti į kokią konferenciją ar ekskursiją 2–3 savaitėm? Surašysiu kelis akcentus iš Marijos laiškų.

Bet prieš tai paminėsiu pirmiausia, kad gavau J. Sul-livan vardu atviruką iš uošvės Alseikienės, rašytą iš Palan-gos liepos 25 d. „*brangiai Jurytei*“: ... *naudoju jūrą, guliu*

1958 m. vasarą ir kitas vasaras Marija daug keliavo po Europą.

miške po 6–7 valandas, kvėpuoju žavingu pušų oru. Noriu labai pasitaisyti, nes laukia didžiausias džiaugsmas, pasi-matymas – nežinau, ar jau išvykusi Jurytė [Marytė, bet jos vardą bijo rašyti].

Savo pirmajame laiške Marija skundžiasi nugaros skaus-mais dėl pasitampymo lagaminais, tai ilsisi porą dienų kaž-kur viešbutyje prie Senos. Rūpi jai, ar Rasytė sustiprėjo. VII. 2 iš Paryžiaus: [...] *pamačius Rasytės amžiaus mergytes, net apsverkiau. Nupirkau Živilytei maudymosi kostiumą [...] ir Jurgiui mažą paketėlį su šokoladiniais buteliukais [...]. VII. 6 ir 9 iš Atėnų: *Daug ekskursuoju po kraštą. Jaučiu didelį entu-ziazmą – saulė išgydė.* VII. 15 jau iš už geležinės uždangos –*

Sofijos, Varnos – Bulgarijoje: [...] *Visi nervingi. Pilna turistų iš visokių valstybių. Vizą į Rumuniją gavau Sofijoje. Viskas labai brangiai kainuoja.* VII. 28 ilgas laiškas iš Vienos daug pasako apie politinę ir Marijos asmeninę įtampą, baimę komunistiniuose kraštuose, tad pacituosiu išsamiau: *Viena diena laisvajame pasauly! Negalite įsivaizduoti, kas per skirtumas! Rašiau nedaug iš anapus, nes bijojau sukelti bet kokių įtarimų. Kolegų nuoširdumas neapsakomas [...]. Jei Tau koks įtarimas, kad simpatizuoju Rytams – baisi neteisybė. Esu gavus tokių injekcijų, kad nuo „tariamų ligų“ esu visam laikui išsigydžius.**

* Iš šios kelionės yra išlikę M. Gimbutienės užrašai *Kelionė į Varną*, saugomi M. Gimbutienės fonde (VUB RS, f. 154–86). Čia pateikiame nedideles jos teksto ištraukas, kurios paillustruoja mokslininkės minėtas „injekcijas“, t. y. susidūrimo su Bulgarijos saugumo tarnybos pareigūnais momentus pakeliui į Varną, Bourgas oro uoste. Ten ji turėjo persėsti į kitą lėktuvą. Sužinojusi iš oro uosto viršininko, kad jos lėktuvas bus tik vakare, ir gavusi iš jo leidimą nueiti prie jūros, Marija išėjo pasivaikščioti į paplūdimį netoliese. Kai po poros valandų sugrįžo atgalios, štai kas netrukus įvyko: *Vos pravėrus oro uosto duris, išgirdau šaukiant: „Kur jūs buvot, mes visur jūsų ieškojom?! Lėktuvas su jūsų daiktais jau prieš valandą išskrido.“ [...] Oro uoste buvo tarytum paskelbtas aliarmas. [...] Tuo pat atsidūriau viršininko kambaryje: „Vaš pasport!“ – suriko ir plėšė išplėšė iš mano rankų. [...] Pasas buvo ilgai tiriamas, nes pase buvo beveik visų Europos valstybių vizų spaudai. [...] Išėjau iš kabineto į laukiamąjį. [...] Staiga prie manęs prisistatė visai naujas saugumo policininkas [...] ir įstūmė į mažą tamsų kambarėlį. Jis mane įstūmė į kampatį ir pradėjo isteriškai rėkti: „Ar jūs žinot mūsų tvarką?! Ar jūs žinot, kaip mes tvarkom tokius turistus kaip jūs?! [...] Sakykit, kodėl jūs suprantat bulgariškai, a? Jūs mokat rusiškai, a? O iš kur mokate rusiškai, a?“ [...] Prieš akis buvo žvėriškas veidas. Žinau, kad stengiausi griebtis už durų, o jis mane atgal stūmė į kampatį. Dar kartą su triukšmu trenkiaus į duris. Ir tuo pačiu metu įėjo oro uosto viršininkas ir liepė mane paleisti. Buvau tiek įbauginta, kad nebeturėjau jėgų bartis ar kaltinti. [...]*

Vengrai ir rumunai – tai patys geriausi žmonės – deja, po padu, kankinami baisiausiai. Kolegos įtikinėjo mane jokiū būdu nevykti Rusijon ir Lietuvon. Buvau jau nusprendus nevykti, bet atėjo mamos du atvirukai. VII. 30 ji jau bus Maskvoj. Rizikuosiu, gal Dievas padės. Tučtuojau užsiregistruosiu Amerikos pasiuntinybėje. Gavau pirmąjį Marijos atviruką iš Maskvos: Linkėjimai iš Maskvos. Viskas tvarkoje. Abidvi gyvename „Leningrado“ viešbutyje. Susitiko su savo mama. Po savaitės dar parašė laiškuką iš Maskvos anglų kalba: XXV-th Intern'l Congress of Orientalists [XXV tarptautinis orientalistikos kongresas]. Jos mama išvažiavo į Kauką. Rugsėjo 26 d. iškeliausianti į Varšuvą. VIII. 17 pasiuntė atviruką iš Kaukazo, Tbilisio miesto, mano Mamai, kuri ten lankė gimnaziją prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Sulaukėm Marijos namuose apie rugsėjo pirmąją. Vis dėlto buvo sustojusi Vilniuje trims dienoms, grįždama iš Rusijos. [...]

Rugsėjo 11 d. mūsų inžineriniame susirinkime Keip Kode „Bangoje“ Marija kalbėjo apie savo kelionę į Sovietų Sąjungą. [...]

Lapkričio 17 d. Marija pagerbta World Refugee Committee of Massachusetts and Boston [Pasaulinis Masačusetso ir Bostono pabėgėlių komitetas]. [...] Vienas iš penkių taip pagerbtųjų buvo dr. A. Szentas-Gyorgis [A. Šentas-Giorgis], 1937 m. Nobelio premijos laureatas. Marija buvo pristatyta kaip lietuvė, Harvardo uni-

versiteto mokslinė bendradarbė. Sėdėjau publikoje. Tą pačią dieną mano firmos, kurioje dirbau, prezidentas Ralphas Horne'is [Ralfas Hornis] parašė Marijai sveikinimą, paskaitęs žinutę „Boston Herald“ dienraštyje. [...]

1961 METAI

[...] Birželio 13 d. Marija išskrido į Menlo Parką prie Stenfordo per Los Andželą. Išlydėjom, pamosikavom nuo oro uosto stogo. Jinai gavo labai gerą stipendiją (alga – 3000 dolerių per mėnesį + 500 knygoms + sekretorės patarnavimas jai + kelionių išlaidos jai ir trims dukroms) per Radcliffe [Redklif] kolegiją visiems metams į prestižinį Center for Advanced Studies Stanford [Stenfordo aukštesniųjų studijų centras]. Dukros keliaus vėliau. Tai lemtinga kelionė man ir šeimai: ten pasižymėjusi (greitai parašys knygą „Baltai“ ir kt.) gaus galimybę profesoriauti Kalifornijos Los Andželo universitete (UCLA) – ir pamažu išsiskirsim. [...]

Ji ne tik informuos mane, kaip joms ten sekasi, bet ir atskleis jų mintis, pažiūras – geriau suprasiu Mariją, Mamą ir bręstančias dukteris. Be tų laiškų būtų viskas pamiršta – nebūtų kas čia rašyti. Marija parašė man 28 laiškus ar atvirukus iki 1961 m. galo ir dar 28 kitą pusmetį, tad po vieną kas savaitę. [...] Žinoma, korespondenciją papildys telefonas.

Dar viena būdama Menlo Parke, Marija per mėnesį nuo birželio 15-os parašė mums 7 laiškus. Iš jų matyti, kad gautasis namukas mažas, prastoje vietoje, be sodelio, asfalto apsuptas. Nuoma nedidelė. Netrukus nusipirko seną ševroletą ir prof. Romano Jakobsono sekretorės lenkės, kuri Marijai draugiška. [...]

Iš Marijos laiško: *Mudviem su Danute buvo smagu skaityti Rasytės laiškus apie Apį, naują lizdelį, kiaušinius ir t. t.* Abi labai pasiilgusios ir laukia atvažiuojant abiejų mergyčių, tačiau prašo nesiųsti tuoj pat, gal liepos gale. Ragina mus daugiau naudotis jūra, maudytis, nes ten to nebus. Prieš atsidėdama „Baltų“ knygai, Marija rašo kažkieno užsakytą studiją apie grybavimą Lietuvoje. Tad prašo manęs atsiųsti knygų – Vaižganto, Krėvės – ir grybų sinonimų etimologijų iš žodynų. Danutė nori tapyti, tai Marija perka jai dažų, drobių – kad tik būtų užimta, nepultų depresijon. Marija įtaisė Danutę tarnybon, kaip savo asistentę. Laiškuose Močiutei ir man Marija svarsto, kaip būtų geriau mudviem rudenį pas ją nukeliauti. [...]

Živilė ir Rasytė išskrido pas mamą į San Franciską liepos 10 d. [...] Po savaitės Živilė rašė Močiutei: *Aš labai tavęs pasiilgau. Tu turbūt su mumis gyvensi, ar ne? Būtų daug namiškesnė atmosfera.* [...]

Bandysiu trumpai apibūdinti šešis Marijos laiškus iš Menlo Parko, rašytus liepos 23 ir rugsėjo 7 d. [...] Vai-

kams atvykus, jai labai skaudėjo nugara. [...] Živilė ir Rasytė jau turi dviračius, pasimaudo ežere. Marija nuvežanti jas į kiną, į kavinę. Žiūri per televiziją multiplikacinius filmus. Namie Vakarų Roksberyje tada dar neturėjom televizijos. Danutė tebepaišo ir tapo atliekamam laikui, bet šeiminkauti nenori padėti. Živilė pradėjo jodinėjimo pamokas (3 dol./val.) ir privačiai mokosi prancūzų kalbos (2 dol./val.), nes jos reikės gimnazijoje. Rugpjūčio 15 d. Marija įspėja mane, kad turėsiu mokėti už Danutės mokslą ir išlaikymą nuo rudens, kai ji gyvens Berklyje. [...] Rašiau ne mažiau laiškų, negu gaudavau. Mano laiškus Marija išsaugojo ir atidavė man prieš porą metų. Laiškus Mamai atgavau seniau, o dukterys kažin ar išsaugojo, nė neklausiau, tai jų turiu tik kai kuriuos nuorašus (mašiniščių kopijas). Mano laiškuose Marijai 1961 m. vasarą, kai ji jau gyveno Menlo Parke prie Stenfordo Kalifornijoje, yra kai kas iš mano gyvenimo, ką būčiau pamiršęs. Apibendrinsiu, pacituosiu. Birželio 28 d.: *Šiandien, kaip ir kasdien, Rasytė pasitiko mane pareinantį (iš autobuso po darbo) ir jau ėmė kalbėti apie savo daiktų krovimą kelionei (pas mamą).* Kas savaitę nuvežu Rasytę ir Živilę su Močiuote tai į Daksbario [Duxbury], tai į Keip Kodo pajūrius pasimaudyti. Dažau langus, tvarkau žolynus, krūmus. Liepos 8 d. rašiau: *Čia nėra gyvenimo su mergaitėmis be mamos. Gavau pamoką pernai, kai Tu buvai Europoje, ir buvom sutarę, kad daugiau nebepaliksi mer-*

gaičių išvažiuodama. Jų mokslas užsibaigė VI. 22. Živilė kasdien važinėja į miestą, dažniausiai vežasi ir Rasele. [...] Budreikienė ir panašios jau šneka: „Matai, p. Gimbutienė vėl iškombinavo išvažiuoti ir palikti vaikus vyrui prižiūrėti.“ [...] Šiandien išsiunčiau paštu 2 dėžes Rasos ir Živilės knygų Tau. [...] Dabar jau einu skaityti Raselei jos mylimo Karlsono. Labanakt! VII. 11: Sruogos „Milžino paunksmėje“ plokšteles gavau, gerai pagamintos, nuvešiu tau rudenį. Vakar lankėsi pas mus B. Brazdžionis. Dėl Danutės tik tiek pasakė: „Vaikai turėtų nors kiek tėvų klausyti.“ Drauge su juo, Vizgirda ir Rasele lankėm Fine Arts [Dailiųjų menų] muziejuje meniškų knygų parodą. [...] Živilė ir Rasytė išskris pirmadienį, VII. 14, 8 val. ir bus San Franciske 11.50. [...] VII. 22. Pasikalbėjau telefonu su Danute ir Rasyte Menlo Parke. Po dviejų dienų rašiau Marijai. Mama patenkinta, gavusi iš Marijos laišką su jai išrūpinta Social Security [socialinio draudimo] kortele, nes Mama lyg ir tarnaus ne savo šeimoje, kad galėtų gauti socialinio draudimo pensiją. Perprenumeravau „Vienybę“ Marijos adresu. [...] Čaplikas grįžo iš Lietuvos. Vaistus davė savo broliui, kurs žadėjo perduoti tavo mamai Kaune. Kan. Vaitkaus laišką Tau peradresavau – gausi paprastu paštu. Skaitau Hemingvėjaus „Kam skambina varpai“. VII. 30.: [...] Ketvirtadienį buvo prapuolęs Apis. Fisheriai [Fišeriai, kaimynai – J. G.] buvo išsivežę jį į Velislį [Wellesley] – išsoko iš automobilio ir pabėgo. Ieškojo per naktį su policija ir dvi

dienas – rado, parvežė. Šuo tuoj atkūrė iš jų namų pas mus linksmas. Pridedu savo laišką Danutei. Perskaityk ir tada paduok jai. [...] Raselės gimimo dienai užsakiau Pūkelevičiūtės plokštelę su lietuviškomis pasakomis. Atvešiu.

Rugpjūčio 12 d. mano laiškas Marijai pasako daugiau apie mūsų namus ir sodą. Ryt bus du mėnesiai, kai Tu išskridai. Taip pat ryt vienas mėnuo, kai išskrido Rasytė ir Živilė... atrodo, kad tai buvo seniai. [...] Pušelių palei Parko gatvę nebėra – visos praaugo mane, tai jau pušys. [...] Gaunam paskolą iš banko 4600 dol. namui remontuoti (9 metams). [...]

Po dviejų savaitių, rugpjūčio 27 d.: Brangioji Maryte, sekmdienio popietė, karšta diena. Nerandu malonesnio užsiėmimo, kaip rašyti tau ilgą laišką ant stalo po medžiu. [...] Vakar turėjau du svečius: Viktorą Vizgirdą ir Telesforą Valių [...]. Valius pas mus buvo pirmą kartą. Apžiūrėjęs paveikslus daugiausia vertino meniniu požiūriu Kiaulėną. Močiutė iškepė blynų ir vaišinomės verandoje 10 v. vakaro su arbata ir romu. Valius buvo mūsų pirmasis svečias, kurs jau buvo girdėjęs „Carmina Burana“ (neseniai įsigyotos Carlo Orffo [Karlo Orfo] plokštelės). [...] Vakar išsiunčiau Tau dvi dėžes daiktų: mikserį, tosterį, didįjį meškį, drabužių dalį. Yra naudinga Tau ir mergaitėms patirti namų išlaikymo finansinę ir darbo našumą be mano ir be močiutės pagalbos, bet nelinkiu, kad taip tęstųsi ilgai. Mano pozicija firmoje geru žingsniu pakilo, kai atsirado naujas darbo už-

sakymas, nes [...] niekas neturi to specialaus patyrimo hidrotechniniam pastatui (jūreivių dokas) ant elastinių pagrindų skaičiuoti. [...] Nyka-Niliūnas matėsi su Narkeliūnaite, grįžusia iš Vilniaus. Buvo ir kaimė Švenčionių aps. Nieko nepasakoja ir spaudoje nerašo. Nyka sako, kad ji suvaržyta pasižadėjimais savo giminėms. Gaila, kad šitaip teroru užčiaupta gabi žurnalistė negali paliudyti tiesos. O mūsų Čaplikas nebijo pasakyti per Romos radiją, kad Vilnius – puošnus kalėjimo prieangis, o į patį kalėjimą svečių neišleidžia. Kad Tu žinotum, kaip aš džiaugiuos Berlyno incidentu ir padidėjusia įtampa pasaulyje. Gal pagaliau blykstels kur nors smarkesnė kibirkštis ir karas sužlugdys sovietiškąjį slibiną. Įsivaizduok sau pasaulį su laisva Rusija, Baltoskandija, Federaline Europa! Tai kas, kad bus likę mažiau žmonių ir reikės dar kartą atstatyti vieną kitą miestą iš griuvėsių. Kad tik kinai neužimtų Maskvos. Jei dabar karo nebus, tai kitą kartą pati užsidės sau pančius ir Maskva viešpataus pasaulyje. [...]

Po savaitės, rugsėjo 4 d., informavau Mariją, kad jos mama jau gavo mūsų siųstus vaistus per Čapliko brolių – dabar užteksią jų ilgesniam laikui. Marijos mama gyė mano laiškus jai – įdomūs. Nesivaržau parašyti daugiau informacijos apie gyvenimą Amerikoje ir apie lietuvius (be pavardžių). Ant vokų rašau tik L i t h u a n i a (Lietuva), be priedėlio USSR [Tarybinių Socialistinių Respublikų Sąjunga], nes tokia oficiali JAV pozicija pašto valstybių sąrašuose. [...]

Rugsėjo 13 d.: [...] telefonu sužinojau skaudžią nelaimę: automobilių katastrofoje užsimušę Judita Audėnaitė, rašytojas Antanas Škėma ir politikas J. Jakstyris. [...]

Atgal: liepos 30 d. pasiunčiau Danutei gerai apmąstytą laišką, kurį kažkokiu būdu turiu. Siunčiau per Mariją, kad ir ji perskaitytų. Gal neperdavė Danutei, įsidėjo tarp mano laiškų ir visus kartu man atidavė neseniai. Tą savo laišką dukteriai įdedu lapuose ištaisai, nes jis būdingas mano ano laiko nusistatymui ir santykiui su jau paaugusia 18 metų dukteria studente.

[...] Dabar tu su mama. Ji padeda tau dvasiškai ir materialiai. Ar Tu pakankamai įvertini tą savo laimę? Ar padedi jai savo draugiškumu, paslaugumu, ar neslepi savo meilės mamai? Kiekvienas žmogus myli savo tėvus, tik ne visi nori ar moka tą savo meilę realizuoti taip, kad ji suteiktų laimės tėvams. (Čia Tu pagalvosi, kad aš prastas pavyzdys ir ne man taip kalbėti. Matysim po 25 metų, ar Tu būsi geresnė savo motinai, kaip aš savajai.) Tik įsidėmėk: kaip tik dabar, o ne po daugelio metų Tavo meilė mamai yra labai reikalinga. [...]

Tau (ir Živilei) rūpi, kodėl Tavo šeima, t. y. tėvai, ne tokie kaip „visi kiti“? O gal iš viso nėra dviejų vienodų, iš tikrųjų tipiškų šeimų. Visi turi savo specifiskų problemų, jei iš viso gyvena sąmoningai. Tu pagalvok apie savo tėvus ne vien tik iš kasdieninio gyvenimo rėmų, bet iš ilgesnės laiko perspektyvos. Jau vien dėl to mes ne tokie kaip visi, kad mums negana tik materialinės gerovės ir tik savo vaikų pasaulio.

Ypač tavo mamai, o šiek tiek ir man rūpi individuali kūryba ir socialiniai visuomeniniai dalykai. Gal dėl to, kad mūsų, pabėgėlių, yra ypatingas uždavinys – pateisinti savo buvimą mums svetimame krašte. Pateisinti savo buvimą savo Tėvynės naudai už tai, kad mums pasisekė išvengti sovietinės prievartos tarnauti okupantui. Bet dėl to mums daugiau rūpi nei „vidutiniškai tipiškai šeimai“, kad ir mūsų vaikai išaugtų visuomenei naudingais žmonėmis, o ne vien tiktai „dar vieno aukštojo amerikoniško standarto vartotojais“.

Jau Tau buvo laiko pamatyti, kad Tavo mama nėra taip sau mokslu mėgėja, bet gana jauname amžiuje pasiekusi didelių laimėjimų ir pripažinimo mokslininkė. Nėra lengva jai klausyti savo pašaukimo (ne kiekvienam davė Dievas ir gabumų, ir ištvermės dirbti tiek, kiek jai) ir pasirūpinti šeimos reikalais. Dėl to Tavo, vyriausios dukters, pozicija šeimoje ir pagalba mamai yra ypač svarbi ir reikalinga. Šitaip nusiteikusi savo šeimos atžvilgiu, tu geriau suprasi, ką Tu iš tikrųjų gali gauti ir ką galėtum duoti savo šeimai. Čia nėra vietos desperacijai, priekaištams praeičiai. Reikia susivaldymo. Kas žino, gal dabartinės mūsų šeimos sąlygos yra kaip tik labai geros, palyginti su tuo, kas gali įvykti ateityje. [...] Tad pasistenk visa tai priimti iš gerosios pusės, pasinaudoti pati ir kooperuoti su kitais, kiek tik gali. Patiks ar nepatiks tau tasai mano laiškas, bet negali nesutikti su manim, kad tokie laišakai rašomi tik tiems, kurių likimas rūpi ne mažiau kaip savasis. Siunčiu per mamos rankas, nes ją tas vienodai liečia kaip ir mane. [...] O dabar lauksiu tavo laišk-

ko, ką Tu iš tikrųjų galvoji dabar ir kaip jauties. Bučiuoju Tave, mano dukrele. Tėvas.

Rugsėjo 16–spalio 1 d. mano atostogos. Mudu su Mama išskridom į Menlo Parką per San Franciską – pas savo šeimą. Ten būdami, pakeliavom po gamtos rezervatus su sekvojų giriomis. Marijos senuoju ševroletu pasivažinėjau po Ramiojo vandenyno pakrantes su dukrelėmis.

Mama liko pas Mariją visai žiemai, o aš grįžau namo vienas lėktuvu.

Yra septyni Marijos rudeniniai laišakai: *jau greit bus savaitė, kai tu išvažiavai, ir man, kaip ir vaikams, vis labiau gaila, kad Tavęs čia nėra ir ilgai nebus.* [...] Prašo atsiųsti Barboros Armonienės knygą apie Sibirą: reikalinga argumentuojant diskusijas su sovietologais Centre. [...] Lankeši pas ponus Hookus [Hukus], ten susitinka su Cz. Miłoszu. Kvietėsi į savo namus koldūnų vakarienės. Marija kviečiama ir pas kitus bendradarbius. Kartą ir Danutė atsilankė pas šeimą iš Berklio: *Danutė pasikeitusi, kad malonu su ja ir būti, ir kalbėtis!* Živilei dabar jau svarbu apsirengimas, kirpykla – daug reikalaujanti, bet ir namie pašeiminkauja, mėgsta namus. Amerikiečių antropologų draugija deleguojanti Mariją į kongresą Romoje 1962 m. rugpjūčio gale. Būsimi ekskursija į Siciliją. Klausia, ar važiuočiau su ja, o reiktų ir Živilę pasiimti, nes ji labai nori pakeliauti. [...]

Visos keturios išvažiavo gruodžio vidury į Los Anđželą. [...]

1962 METAI

Marija, besiruošdama mane aplankyti antroje sausio pusėje, parašė man 4 laiškus sausio 2–16 d. Turėtų baigti „Baltų“ knygą rašyti per mėnesį, nes tokia sutartis su leidykla Londone. Gavo kvietimą skaityti paskaitą Berklio universitete. [...] Atskrido sausio 20 d., šeštadienio rytą. [...] Savaitė greitai prabėgo namie, svečiuose ir su reikalais. [...]

[...] Vasario 1 d. rašiau Marijai: *Taip greit ir gyvai prabėgo Tavo savaitė namie, lyg nebūtum čia buvusi. Atrodo, kad ir Tu, ir aš jau gerokai apsipratom gyventi atskirai. Aišku, kad tai negerai, ir bus prasčiau, jei per likusius 5 mėnesius dar labiau atprasim.* [...]

Marija, ką tik grįžusi į Menlo Parką, po viešnagės namie pas mane parašė du laiškus, bet jie manęs, vėl likusio vieno namie, negalėjo paguosti. *Kai lėktuvas, praskridęs Siera Nevados kalnus, leidosi virš San Francisko įlankos, man buvo toks tikras jausmas, kad atvykau namo [...]. Namuose radau visas tris dukras. (I. 30 Stenfordas)* [...] Marija kas savaitę turi po kelis svečius – pažįstamus ir naujus iš visokių kraštų. Rodė jiems spalvotas Vilniaus skaidruoles (*buvo tiesiog furoras*).

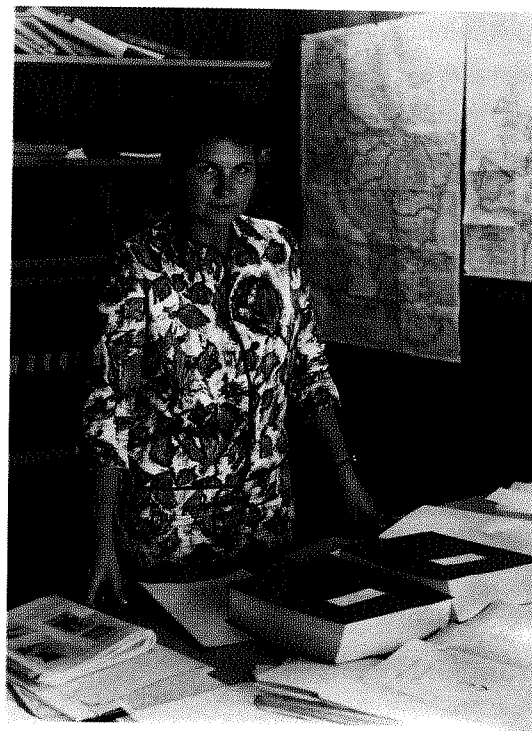
Balandžio 3 d. laiške Marija praneša: 1) per Velykas pas ją *sugarmės losandželiškiai, nakvos, nori susipažinti su Cz. Miłoszu*; 2) grįšianti į Bostoną senuoju ševroletu ke-

Marijos rašomasis stalas Stenforde, 1962 m.

turiose su Neringa Railaite; 3) pasakyti Girniui, kad parašysianti apie skitus po dviejų savaitių. [...]

Marijos keturi balandžio laišakai turiningi, daugiausia apie mūsų šeimos finansus ir jos pasiryžimą gauti gerai mokamą darbą kuriame nors Kalifornijos universitete, nes Harvarde jai numatytas archeologijos kursas bus skaitomas tik kas antri metai ir tik vieną semestrą gal už 2000/3000 dolerių – per mažai: *Matau, kad aš niekad nesulauksiu laiko, kad galėčiau gyventi tik iš vyro kišenės. Ir Tau, ir man reikia daugiau uždirbti, kad šitame krašte būtų galima laisviau jaustis. Aš dabar nenurimsiu, kol per metus kitus gausiu Kalifornijoje tarnybą.* Taigi, užantspauduota. Užtektų mano uždarbio normaliam šeimyniniam gyvenimui, bet ne skraidymui per kontinentą

Dr. Marija Gimbutienė Stenforde, 1962 m.

kasmet į Europą, kas savaitę vaišėms kitataučiams mokslininkams ... [...] Visokiais pripuolamais kontaktais ar gandais apie inžinierių sėkmę Kalifornijoje vilioja mane apsispręsti ir ją pasekti, keltis tenai. O aš čia pernai gavau 8. 683 dol. ir susidariau reputaciją. Ten reikėtų pradėti iš nauja. Marija tikisi gauti šiek tiek pinigų vasaros kelionei iš Warnerio fondo, bet tada reikės aplankyti Vengri-

ją, Rumuniją, Jugoslaviją. Man nepakeliui į komunistines valstybes vien jau dėl turimų kariškų projektų darbe. Velykoms užsaciau joms ten pristatyti leliją, tai Marija šitaip dėkojo: *Labai labai ačiū už leliją. Ji tikrai mums atnešė velykinę nuotaiką tuo metu, kai namuose buvo tikras košmaras su tais svečiais iš Los Andželo. Antrą dieną negaliu atsigauti, lyg būčiau primušta. Švaistas man patiko – beveik etnografinis tipas, bet Žymantas su Raila yra baisiai ciniški, apkartę, iš visko juokiasi, keikiasi, viską griaunantieji – tik jie vieni žino viską. Baisūs visi girtuokliai; kiek tik ko namuose buvo, viską ištriūbijo iki paskutinio lašelio. Visai aišku, kodėl Brazdžionis, Tininis ir kiti neatvyko; matyt, nelabai gali kartu būti. Raila Miłoszui tuoj pat pasakė, kad jis maždaug laiką jį išsigimėliu, nors, kai nugėrė, pradėjo draugiškiau kalbėti.* Marijai gerai pavykusios paskaitos Berklio ir Stenfordo Centre. [...]

Liepos 5–21 d. mano šeima keliavo automobiliu pro Sietlą [Seattle] (ten matė pasaulinę parodą), JAV ir Kanados nacionalinius parkus bei kalnynus. Marija ir Živilė rašė man daug atvirukų. Bet prieš tai Marija parašė man 10 laiškų nuo V. 2 iki VI. 26. Tų laiškų tematika kartais kartoja – apie jos galimybes gauti tarnybą, apie svečius, kaip sekasi baigti rašyti „Baltų“ knygą. Kai kas nauja – trumpai. [...]

Marija nusipirko didelę palapinę penkiems žmonėms miegoti. Dar reikia miegamųjų maišų. Panaudos kelionei

namo (iš San Francisko į Bostoną). Rasai labai patinka mokykla, o Živilė daug skaitanti ir gražiai padeda virtuvėje, Danutė grįš pagyventi pas Mariją – vėl kaip jos asistentė gaus pinigų iš Centro. Dar vis svajoja, kad mudu *visai iš nauja, su moderniškais namais kurtumėmės Stenforde.* Pagaliau liepos 2 d.: *Viskas maždaug suplanuota, mašina sutaisyta. Išvykstam ryt 5 valandą ryto Sietlo kryptimi.* Nužymi maršrutą: Vankuveris, Sietlas, Kanados keliais ir t. t. [...]

Liepos 21 d. parvažiavo namo Marija, Rasa ir dar priedo Neringa Railaitė. [...]

Rugpjūčio 18–rugsėjo 17 d. pasiėmiau visą mėnesį atostogų. Išskridom dviese su Marija iš Bostono į Ženevą. Drauge – į Romą, aplink Siciliją. Graikiją ir Vieną bei Insbruką lankiau vienas.

Marija su antropologų ekskursija aplankė Florenciją ir Genują. Susitikom Ženevoje ir iš čia – namo į Bostoną. Marijai kelionę apmokėjo kažkuri mokslinė federacija. [...]

Gruodyje Marija nustebino mane, prie svečio Jurgio Okunio staiga prašnekusi, kad mes skiriamės. Su manim taip konkrečiai nebuvo kalbėjusi. Parašiau Danutei apie tokią galimybę. Jinai atsakė: *Man labai labai liūdna, kad viskas pasiekė tokį lygį [...]. Jei situacija iš tikrųjų nepataisoma, tai skyryboms pritariu. Ar jūsų temperamentai visai nesuderinami?*

Marija surašė su savo pažįstama sekretore Harvarde trijų lapų *Terms of the Divorce settlement* [Skyrybų terminai ir

sąlygos]. Gegužės 30 d. aš parašiau savo komentarus tam Marijos projektui (vietoj *žodinių diskusijų*, kad nesusibartu-
me) ir savaip pataisiau jos pasiūlytas sąlygas. Visa tai liko pagrindu oficialioms skyryboms po 2 metų.

Rugsėjo 1 d. sekmadienis. Anksti rytą, dar tamsoje, Marija su Živile ir Rasyte, sunkiai pakrovusios savo ševroletą, išvažiavo gyventi Kalifornijon. Man tai buvo panašiai liūdna diena kaip tada, 1944 m., išvažiuojant iš Lietuvos. Lieku dviese su Močiute dideliuose namuose, kurie buvo nuolat taisomi šeimai patogiau gyventi. Tuo tarpu Marija gavo pasiūlymą tik vieneriems metams dėstyti slavų civilizaciją, lietuvių kalbą, dar kažką UCLA. Nuo dabar matysiu savo dukreles tik kartą ar du per metus, jas aplankydamas ar atsikviesdamas. O žmona, iš tikrųjų, pabėgo...

Iš tos ilgos kelionės gavau daug atvirukų iš dukrelių ir vieną laišką iš Marijos. Jau kitą vakarą jos pasiekė Tabor Farmą ir dalyvavo „Šviesos-Santaros“ suvažiavime 6 dienas. Paskui aplankė Niagaros krioklį, Denverį, Didįjį kanjoną. Iš Didžiojo kanjono – atvirukas su visų trijų parašais. Iš jų neatrodo, kad būtų galutinai išvykusios iš namų – lyg kokios turistės. Gerai.

Pasiekusios Los Andželą, jos laikinai apsigyveno susirastame butuke Santa Monikoje. Po keturių dienų – jau kitur, Pacifik Paliseidse [Pacific Palisades] – į šiaurę nuo Los Andželo; apie 15 mylių nuo universiteto Mari-

jai, apie 50 mylių nuo Lietuvių centro. Tomis dienomis Marija ir Rasytė porą kartų rašė Močiutei, o Živilė – man. Vis dėlto Marija pasirodė nuostabiai energinga ir gera organizatorė įsikurti naujoje vietoje per trumpą laiką, nežiūrint atliktos kelionės per visą kontinentą ir rūpesčių universitete, kur reikės tuoj pat pradėti paskaitas. „Keleivis“ išlydėjo Mariją ir *jos dukreles Živilę ir Rasą* kronikine žinute ir linkėjimais: *Sėkmės dr. M. Gimbutienei naujoje vietoje! Gal ir nedaug vilties tėra, kad ji grįš, bet nėra abejonių, kad visi Bostono kultūrininkai ją išskėstomis rankomis vėl pasitik-
tų čia sulaukę.* Labai taktiškai manęs nė nepaminėjo.

Pirmieji mano šeimos laišakai iš naujos emigracijos į Vakarus savotiškai istoriški, tad peržvelgsiu juos maždaug chronologiškai. Pirmiausia atsiliepė Živilė – IX. 14 iš Santa Monikos. Tą dieną jinau jau gavo mano laišką. *Jau nuo vakar gyvenam naujam bute. Čia gan gražu, bet tik vienas miegamasis. [...] Aš turiu mokytis ne namie, nes čia vienam kambary visos būnam... (dar Rasytės draugė Rossela iš Bostono). Vakara buvau pasižiūrėt savo mokyklos – Santa Monikos gimnazijos. Ji yra labai, labai didelė. Aš turiu dabar sudaryt savo programą. [...] Tas Los Andželo didumas ir judėjimas tiesiog trenkia į galvą... Aš pasiilgau namų ir tavęs, ir močiutės, tikrai, ir aš dabar taip išsiblaškius... Norėjau imt pianino pamokas, bet iš to nieks neišeis. Žinai, Didysis kanjonas – tikrai nepaprasta vieta; aš neišivaizdavau, kad tie kanjonai tokie gilūs ir spalvoti. Paskui mes važiavom*

per dykumas, kur nieko nebuvo matyt, išskyrus navahų indėnų genties žemines (iš žemės supiltus namelius) ir jojančius ant arklių indėnus. Septintą valandą vakare buvo 116° F karščio – tiesiog baisu. Mašina nesudegė. [...] Daug linkėjimų močiutei. Bučiuoju tave, Živilė. Moka rašyti mergaitė! [...]

Po keturių dienų (IX. 18) rašo Marija Močiutei: *Po keturių dienų butų medžioklės ir tikrai įtempto gyvenimo tarp universiteto, namų ir visokiausių gatvių pagaliau suradau, ko norėjau: gerą vietą Pacifik Paliseidse. Gavau butą visai sename name, kuris neturi vonios, bet pro langus matyti okeanas ir visas namas apžėlęs augalais. Ten užteks mums vietos. Rasytės mokykla bus už dviejų kvartalų, o Živilės – už mylios; turės važiuoti dviračiu (reikės pirkti). Man į darbą reikės važiuoti apie pusę valandos. Už butelį mokėsim 150 dol. Ir Rossela galės dar pasilikti. Jau turėjau dvi paskaitas. [...] Prie Marijos laiško – Rasytės prieraišas mielai Močiutei: Tau turbūt labai nuobodu. Aš labai pasiilgau tavęs. Pas mus buvo daug svečių: Barmai, Aldona ir Neringa. Tėvelis turbūt išvažiavo atostogų. Apis toks nuliūdes. Kaip tu jauties? Po dviejų dienų vėl Marijos laiškas prie Rasytės (IX. 19) laiško Močiutei: Pradėjom gyventi naujoje vietoje. Visą savaitę siautė negirdėti karščiai iš ryto pavėsy 108° F laipsniai karščio, o vidudienį 125° F; tokių karščių, sako, nebuvo nuo 1861 metų. Ačiū Dievui, šiandien jau atvėso. Norėtum išsinuomoti ir pianiną, ir susitarti su Giedre Nas-*

vytyte-Gudauskiene dėl pamokų. Gal Jurgis sutiktų mokėti? Rossela labai išmintinga ir gabi, ir gera. (Nepakanka Marijai dviejų dukterų namie – reikia dar trečios, kažkokios Rosselos... O man – nauja įsikūrimo finansinė našta.) Rasytė rašo Močiutei apie nusipirktus koldūnus pietums, klausia, ar išvirė vynuogių sunkos? Moka plaukti 20 jardų per 9 sekundes, daug vabalų aplink – jos kojos su spuogais... Prirašė didelį lapą pieštuku. Živilė tuo laiku rašė be entuziazmo: Čia butas mažutis, nekoks, vėl reikia keisti mokyklą, labai retai galėsiu kokius žmones matyt, prastas susisiekimas autobusu. Aš šiom dienom tikrai galvoju lipti į lėktuvą + skristi į Bostoną. Mes beveik iškepėm. Aną savaitę aš buvau nuvažiavus į skautų laužą Los Andžele. Ten buvo pažįstamų [...].

[...] Spalio 9 d., praėjus keturioms savaitėms Pacifik Paliseidso mokykloje, Živilė parašė man išsamų 4 puslapių raportą – geresnės nuotaikos: *Vienintelė klasė, kuri man įdomi – tai pasaulio literatūros. Turiu nepaprastą mokytoją p. Trettą [Tretą]. [...] Aš pirmąkart gimnazijoje išmokstu kritiškiau skaityt, rast prasmę kiekviename žodyje, kuriame yra prasmė, kalbėt pagalvodama apie savo vartojamų žodžių reikšmę ir rašyt aiškiau. Mes turim ilgą, gerą sąrašą knygų, iš kurio pasirenkam tam tikrą skaičių užklasiniam skaitymui. Jis apima prancūzų, ispanų + italų, rusų, skandinavų + vokiečių literatūros autorius, graikų politikos ir filosofijos veikalus. [...]*

Prieš užbaigiant 1963-uosius man labai lemtingus metus, dar žvilgsnis į mano šeimą ten toli, prie Ramiojo vandenyno. Živilė parašė po ilgą laišką Močiutei lapkritį ir gruodį. Norėtų sekmdieniais nuvažiuoti į Los Andželą, kur skautai susirenka prie lietuvių parapijos, bet *per toli, mama manęs nevežiotų*. [...] Živilė norėtų dažniau aplankyti tetą Aldoną ir kitus, bet neišeina – ji dar negali pati viena vairuoti, nors ir moka. *Aš taip pasiilgau Bostono, jūsų ir namų. Labai noriu pakliūti į Radcliffe, bet nežinau, ar priims, nes mano pažymiai nebus labai geri šį rudenį. Mano chemijos kursas labai sunkus, [...] o literatūros be galo įdomus. Aš manau, kad universitete pradėsiu „Liberal Arts“ [Laisvųjų menų] kursą. Mama turbūt važiuos į San Franciską ir aplankys Danutę. Rasytei labai nuobodu. Aš manau, kad jai būtų geriau Bostone. Bučiuoju karštai – Živilė. Taip rimtai, atvirai, nelinksmi rašė vaikaitė savo Močiutei. Kažin, ar jos panašiai pasikalba su mama, ar Marija suvokia, kokią žalą daro mergaitėms, išplėšusi jas iš įprastų gimtųjų namų, iš įprastos mokyklos?*

Gruodį Živilė parašė dar vieną laišką Močiutei ir du man. Vis dėlto jinai gavo leidimą vairuoti, tai tikisi per Kalėdų atostogas būti *daug socialesnė ir matyti daugiau žmonių*. Skambina pianinu gana daug, o mokykloje – daug skaitymo, tai nėra laiko kinui ar drabužių pirkimui. [...] Gruodžio 18 d. Živilė rašė man: *Skaitau Aisčio poeziją – nenorėjau laukt Kalėdų ir dabar atidariau siunti-*

*nį. Ačiū labai! Man patinka mano mokykla, ir niekad nelaukiu jokių atostogų. Tai bent! – aš visada gimnazijoje laukdavau atostogų kaip ir visi aplinkui. Ką reiškia, kai amerikoniškoje sistemoje mokiniai, t. y. studentai, ir gimnazijoje gali pasirinkti kursus pagal pamėgimą! Mama dabar Arizonos universitete – dviem dienom išskrido, ir aš rytoj iš ryto važiuosiu su Rasyte jos parvežt iš oro uosto. Kūčių važiuosiančios pas mano seserį Aldoną [...], tada pas Marijos gimines. Živilė jau ruošianti prašymus į universitetus. Norėtų į Radcliffe, bet ten labai brangu, tai gal į UCLA, kur pigu, nes valdiškas universitetas. [...] Baigia tą Kalėdų laišką man dukrelė labai jautriai: *Linkiu gražiai praleist Kūčias ir Kalėdas su draugais. Žinau, kad turbūt Tau nėra kažkaip linksma – būtų smagiau kartu sėdėt prie Kūčių stalo, bet dar bus daug Kalėdų... Paskambinsiu vėlai Kūčių vakarą arba Kalėdų rytą, gerai?**

Vienintelis Marijos laiškas man tą rudenį, gruodžio 16 d., pradėdamas filosofiškai: *Brangus Jurgi. Žinau, kad nerimauji dėl mano nerašymo... Maniau, kad sveikiau tylėti, negu vargintis. Neverta vienas kito kaltinti, kai iš tikrųjų ne mes patys kalti, o likimo deivė kalta, kad taip nevykusiai nulėmė ir sutvarkė [...]. Man daug smagiau rašyti „per vaikus“ ir jausti, kad tarp jūsų yra ryšys, daug šiltesnis, negu jis būtų buvęs gyvenant drauge. Toliau rašo apie kiekvieną vaiką, ką aš jau žinojau iš dukterų laiškų. Vasarą visos dukros galėtų pabūti pas mane, jei dar namai nebūtų parduoti. [...]*

Marija ieško pastovios profesūros keliuose universitetuose, o tuo tarpu važinėja į Los Andželo universitetą tris kartus per savaitę paskaitų. Norėtų likti UCLA, kur yra tiek daug aplink lietuvių bei giminių. Londone jau išspausdinta jos knyga „The Balts“ – užpirkusi kelis egzempliorius dovanoms, nes leidykla veltui neduodanti net autorei. Dėkoja man už 75 dolerius Kalėdų dovanoms – kad nupirktų dukroms, ko reikia. [...]

1964 METAI

[...] Sausio 13 d. rašiau Marijai apie mūsų šeimos reikalus: *Taip pat šiandien „Drauge“ skaičiau apie Tavo pasisekimą – nuolatinę profesūrą Kalifornijos Los Andželo universitete. Sveikinu pasiekus, ko norėjai. Nuoširdžiai, J. [...]*

Vasario 5 d. „Keleivis“ pranešė, kad Marija Gimbutienė – jau ordinarinė profesorė Kalifornijos Los Andželo universitete (UCLA).

Marija rašė man skubotai, lakoniškai – net penkis laiškus per vasarį ir kovą. Nuo vasario 3 d. jinais skaito net 10 valandų per savaitę universitete. Visi kursai nauji. Dėsto ir lietuvių kalbą dvylikai studentų. Alga 11 800 dol. Jau balandžio mėnesį norėtų susitarti dėl turto pasidalijimo, nes gal atvažiuosianti (kažkokia konferencija Niu-

Marija Gimbutienė su dukromis (iš kairės) Rasa ir Živile Topangoje, terasoje. Šalia jų – pirmas šių namų sargas vilkšūnis Sakalas, 1963 m.

yorke). Prašo paruošti dėžių jos daiktams, knygoms, meno dalykams sukrauti. Taigi skyrybos nebeišvengiamos.

Balandžio 13–15 d. pabuvo namie Marija, atvykusi per Niujorką. Pasimatėm pirmą kartą nuo jos išvažiavimo rugsėjo 1 d. su Živile ir Rasyte. Bandėm pasidalyti knygas, meno kūrinius, namų apyvokos daiktus. Neapsiėjo ir be ginčų, įtampos. Uoliai lankė stomatologę Stapulionienę, nes buvo su ja apsipratusi, be to, šioji ne taip brangi. Daugiausia bendravo su Lembertais ir Gustaičiais. [...]

Marija jau užpirkė namus Topangoje prie Los Andželo už 40 000 (su daug žemės) skolon, nes įmokėjo tik 1000. [...] *Nuvežė mane į Topangos slėnį pasižiūrėti to nelemto namo. Tikrai, vieta labai graži, rami – aplinkui*

beveik žmogaus nepaliesta gamta. Namas atrodo naujas [...], bet teturi du kambarius: labai didelę svetainę ir vieną miegamąjį. Sode, toliau nuo namų, yra didelis garažas su atskira dirbtuve [...], – taip rašė Mama balandžio 18 d., o aš čia pacitavau. (Tame Topangos name suaugęs Rasa, dažnai pagyvens ir Živilė, jau būdama universiteto studentė, gyvens sodo namelyje atskirai Danutė. Aplankysiu beveik kasmet ir po skyrybų ...)

[...] Gegužės 6 d. laiške Mama pastebėjo, kad [...] naujasis jos žentas [Aldonos vyras] atkreipė dėmesį į Topangos namo trūkumus: neprijungtas prie miesto kanalizacijos ir vandentiekio [...], stogas reikalingas skubaus lopymo, plokščias: namas ant šlaito, pamatai sutrūniję; prie pat kelio – nėra vietos nė automobiliui pastatyti, todėl statoma kitoje gatvės pusėje [...]. (Šį bei tą Marija po kelerių metų sutvarkys, net ir namą praplės nauju priestatu nuo gatvės.) [...]

Užbaigiant to pavasario šeimos gyvenimo apžvalgą, reikia pažiūrėti, ką man rašė Marija. Su Marija teko pasikeisti 3 ar 4 laiškais gegužės mėnesį: apie skyrybų formalumus, dukterų finansavimą, įsikūrimą Topangoje, jos darbą universitete. Rašė nuoširdžiai, visada: *Brangus Jurgi, [...] iš visos širdies linkiu viso gero, sveikatos ir geros nuotaikos, Marija.* [...] UCLA organizuojamas naujas Indoeuropeistikos skyrius. Marija gauna atskirą kabinetą. Gegužės 19 d. laiške įterpė: *Kad taip likimas lėmė, ką padarysi.*

Jurgis Gimbutas,
1984 m.

Greit viskas bus praėity. Tikėk, Jurgi, kad taip geriau. Prašau, saugok savo sveikatą. Tu dar toks jaunas, galėtum susirasti puikią žmoną. (Taip ir išėjo: skyrybos atliktos taikingu susitarimu, dukterimis rūpinuos ir finansuoju visą gyvenimą, žmoną – tikrai puikią, kad ir ne jauną – susiradau po ketverių metų.)

Tad nors ir iš tolo likau labai artimas savo šeimai per laiškus ir retkarčiais telefonu susisiekdavom. Pasiūliau Marijai taip pasidalyti paveikslus: 1) jai – kas atsiųsta mamos iš Kauno, man – ką įgijom čia, nes faktiškai aš pirkau. Arba 2) jai – Varno *Vasara*, Kiaulėno *Gėlės*, Jonyno

Vilnius, Vizgirdos Freiburgas, Žmuidzinaičiaus Piliakalnis, po vieną Šimonio, Okunio – tada man liktų: Varno du mažieji, Kasiulio *1940-ji*, Jonyno *Kalėdos*, Vizgirdos *Dorchester* ir Mamos portretas, Mackevičiaus *Kapri*, Galdiko *Vėjas*, po vieną Šimonio, Okunio. Po mėnesio Marija atrašė: *gerai*. Ir aš išsiunčiau dviem paketais geležinkelio ekspresu su rėmais ir stiklais.

[...] Balandžio 12 d. Živilė pranešė man, kad mama jau nupirkusi jai ir sau bilietus kelionei į Europą šią vasarą. Keliaus ir mamos archeologijos studentai. Parašė man savo kelionės planą: su mama išskrenda liepos 1 d. į Londoną, tada po Vokietiją. Paskui į Graikiją, kur mama dirbs archeologiniuose kasinėjimuose. Iš ten į Lietuvą, Latviją, Estiją, Leningradą ir Stokholmą. Pro Kopenhagą – į Londoną keturioms dienoms – ir namo rugsėjo 12 d. [...]

Topangoje tarp egzaminų turėjo svečių: prof. Jakobsoną su žmona (nauja) Kristina, kurią Živilė *smagiai pavežiojo po miestą*. Buvo dar svečių iš Lenkijos, Olandijos (ir taip bus visada Topangoje; daug svetimšalių svečių). [...]

MŪSŲ MAMA PRIKLAUSĖ PASAULIUI*

Rasa Gimbutaitė

Kai tėvai 1949 m. atvyko gyventi į Bostoną, pradžioje nuomojo nedidelį butą virš kinų valyklos, nes buvo labai neturtingi. Taip jie man patys yra pasakoję. Dviejuose kambariuose gyveno tėvelis, mama, tėvelio mama ir mano seserys – Danutė bei Živilė. Tėvelis greitai gavo inžinieriaus darbą, o mama tuo metu dirbo keliuose darbuose: kažkokioje siuvykloje, paskui pusę metų pardavinėjo enciklopedijas, o dar vėliau įsitaisė viešbučio kambarine. Stodama į darbą siuvykloje, mama darbdaviui tvirtino, kad moka gerai siūti, nors iš tikrųjų niekada nebuvo to dariusi. Bet jai ten sekėsi neblogai. Tai irgi pasakojo mama. Enciklopedijas ji pardavinėjo tik pusę metų: reikėjo kilnoti ir nešioti storas knygas, ir jai labai įsiskaudėjo nugarą. Dirbdama viešbučio kambarine, ji savo bendradarbiams sakydavo, kad dirbs Harvardo universitete profeso-

* Prisiminimai užrašyti Rasai Gimbutaitei lankantis Vilniuje 2003 m. rugpjūčio mėn. pabaigoje–rugsėjo pradžioje.

Marija Gimbutienė su dukterimis Živile ir Rasa (priekyje), 1961 m.

Marijos ir Jurgio Gimbutų šeima. Iš kairės: Danutė, Jurgis Gimbutas, Marija Gimbutienė laiko ant rankų Raselę ir Živilė. 1954 m. birželio mėn. savo namuose Bostone.

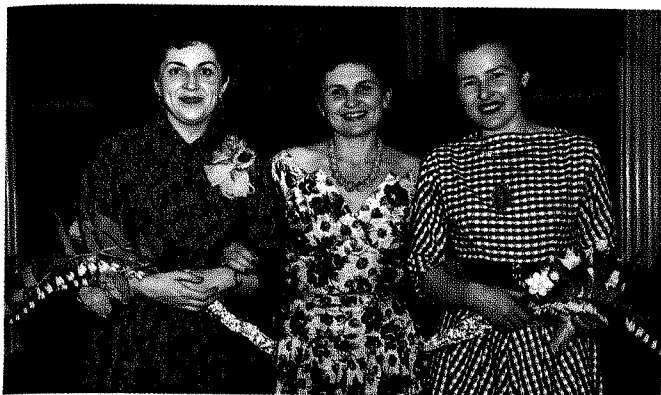
re. Joms atrodydavo, kad mano mamai ne viskas gerai su protu, todėl juokdavosi iš jos kalbų ir iš jos pačios. O mama vėliau tikrai gavo darbą Harvardo universitete, kuris yra pats įžymiausias Amerikoje. Jo mokslinė bendradarbe išdirbo 12 metų.

Po kurio laiko tėvai nusipirko trijų aukštų namą su labai dideliu sodu. Tuomet gimiau aš. Mano gyvenimas ir prasidėjo tame name. Labai gerai prisimenu didelį, gražų vyšnios medį sode. Jis labai patiko visiems vaikams, nes į jį buvo galima įlipti. Po daugelio metų nuvykusi į Bostoną, norėjau vėl pamatyti tą vaikystės sodą. Dabar jis man atrodo nebe toks didelis, iš tiesų net visai mažas, nė nesulygi-

namas su mūsų sodu Topangoje – o vaiko akys kadais matė jį tokį nepaprastai didžiulį!

Bostone gyvendami nuosavame name, įsigijome pirmąjį šuniuką. Pavadinome jį Apiu. Jis buvo nedidukas, rusvai gelsvos spalvos. Tėvelio mama, mūsų močiutė, kuri buvo mums labai gera, pridarydavo kokius du šimtus koldūnų su mėsa. Jie būdavo nepaprastai skanūs. Nuo to laiko labai mėgstu koldūnus. Eidama apsipirkti į parduotuves, ji vesdavosi ir mūsų šuniuką. Apj visi pažinojo, ir kiekvienoje parduotuvėje, kurioje apsipirkdavo močiutė, jis vis ką nors gaudavo: mėsos parduotuvėje – kaulą, duonos krautuvėlėje – bandelę. Mano mėgstamiausias vaikystės užsiėmimas buvo žaisti su lėlėmis po dideliu stalu. Aš buvau jauniausia, todėl turėjau daugiausia lėlių, nes Danutės ir Živilės lėlės atiteko man. Susiguldavau visas lėles po stalu ir liepdavau Apiui gulėti šalia jų kokias dvi valandas. Ir pati ten lindėdavau. Vakaris mama paskaitydavo knygelį. Gerai išsiminiau istoriją apie Karlsoną, kuris gyveno ant stogo. Poetas Bernardas Brazdžionis tuo metu gyveno su šeima Bostone. Jis dažnai lankydavosi mūsų namuose. Specialiai man B. Brazdžionis parašė eilėraštį, kuris vadinosi „Rasos karoliai“. Mama man jį dažnai paskaitydavo. Tebeturiu nuotrauką, kurioje nufotografuotos mes abi, mamai skaitant man knygelę.

Tėvelis Bostone turėjo nemažai pažįstamų, jis bendravo beveik su kiekvienu inžinieriumi lietuviu. Mūsų

Rašytoja Birutė Pūkelevičiūtė, Marija Gimbutienė, Stasė Daugėlienė,
1956 m. birželio 2 d.

namuose dažnai lankydavosi svečių. Prisimenu Izbickų šeimą, nes jie turėjo sūnų ir mažą dukrelę Daivą. Ji buvo mano draugė, ir mudvi su ja žaisdavome. Taip pat svečiuodavosi rašytojas Stasys Santvaras su žmona, dailininko Viktoro Vizgirdos ir rašytojo Antano Gustaičio šeimos. Su jais mano tėvai ypač artimai bičiuliavosi. Dailininkas Viktoras Vizgirda buvo mano krikšto tėvas, o Valerija Barmienė – krikšto mama.

Dažnai rinkdavosi ir kiti: kompozitorius Pranas Lembertas su žmona Monika (jiems persikėlus gyventi į Santa Moniką, jų namuose neretai susiburdavo Dailiųjų menų klubo, kuriam priklausė ir mano mama, nariai), Antano Daukanto šeima (jie vėliau taip pat persikėlė gyventi į Santa Moniką ir iki dabar palaikome šiltus, draugiškus

Dr. Marija Gimbutienė ir penki buvę VDU Kaune darbuotojai. Stovi (iš kairės) inžinierius Vytautas Izbickas, teisininkas dr. V. Čepas, inžinierius architektas Jurgis Okunis, sėdi inžinierius dr. Steponas Kolupaila, inžinierius dr. Jurgis Gimbutas. Bostonas, Vakarų Roksbaris, 1954 m. rugsėjo mėn.

santykius), aktorius Henriko Kačinsko, literatūros istoriko ir tyrinėtojo Vlado ir Verutės Kulbokų, Kazio ir Valerijos Barmų, inžinieriaus Jono ir Bronės Kuodžių bei Emilijos ir Stasio Kazlauskų šeimos. Bostone vykdavo labai daug kultūrinių renginių: literatūros vakarų, koncertų – lietuviška veikla čia pasižymėjo įvairiapusiškumu. Tėvai lankydavosi tuose renginiuose.

Bostone turėjome pianiną. Mama labai gražiai skambindavo, ir ne tik svečiams susirinkus – kartais ir be jo-

kios progos, ypač ji mėgo M. K. Čiurlionį. Muzikos mokėsi ir abi mano seserys – Danutė bei Živilė. Vėliau ir Topangoje turėjome pianiną, bet netrukus mama labai pigiai ją pardavė sesers Danutės draugei. Mama pasižymėjo daugybe talentų. Atrodo, kad ji viską mokėjo. Būdamas šalia jos, galėjai jaustis tikras nemokša.

Žiemą Bostone su mama eidavome į čiuožyklą. Ji buvo puiki čiuožėja.

Vasarą visa šeima važiuodavome į Keip Kodą prie Atlanto vandenyno poilsiuoti. Prisimenu kopas ir baltą smėlį, bet ten ne toks gražus pajūris kaip Baltijos jūros. Nemažai lietuvių turėjo toje vietovėje savo namų ir lietuviškų restoranų. Butą galėdavai išsinuomoti pas juos. Ten susirinkdavo labai daug lietuvių su šeimomis. Prie jūros (mes taip vadindavome vandenyną) abu tėvai daug laiko praleisdavo bendraudami su gausybe savo pažįstamų. Ilsėdavomės ne ilgiau kaip dvi savaites. Tiek atostogų gaudavo tėvelis. Vieną vasarą prie jūros sesuo Živilė dirbo indų plovēja, nes jai jau sukako 15 metų.

Ir vis dėlto vaikystėje man mamos trūko. Ji nuolat buvo labai užsiėmusi. Mes žinojome, kad mamos negalima trukdyti. Ji visą laiką rašė, skaitė arba dirbo tiesioginiame savo darbe: siuvykloje ar viešbutyje, o jau vėliau – universitete. Tik daug vėliau supratau, kad mano mama kitokia negu visų vaikų mamos. O vaikystėje negalėjau suvokti, kodėl ji nenori, kaip kitos mamos, eiti su mumis

į restoraną pietų, pasivaikščioti, kodėl nevažiuoja su mumis į Disneilendą. „Kodėl ji nenori būti su mumis? Gal buvau negera?“ – nesyk savęs klausiau. O iš tiesų ji labai sunkiai dirbo, buvo nepaprastai užimta. Bostone mane prižiūrėjo močiutė ir vyresnės seserys. Tėvelio mama Elena Gimbutienė buvo mums labai gera, ji atstojo mamą. Močiutė augino mane iki 9 metų: gyvenant Bostone ir metus laiko, kai mama su mumis persikėlė į San Franciską, kur pradėjo dirbti Stenfordo universitete. Iš San Francisko persikėlėme į Los Andželą. Močiutė po kurio laiko taip pat atvyko gyventi į Los Andželą pas savo dukterį Aldoną, taigi mus lankė, nors tuo metu ir pati jau negalavo.

Niekada negirdėjau savo tėvų kivirčijantis ar barantis. Tik vieną dalyką prisimenu. Kai gyvenome Bostone, mama vasarą išvažiavo keliems mėnesiams į Europą. Tėveliui tas labai nepatiko. Vienu metu abu tėvai labai rūkė.

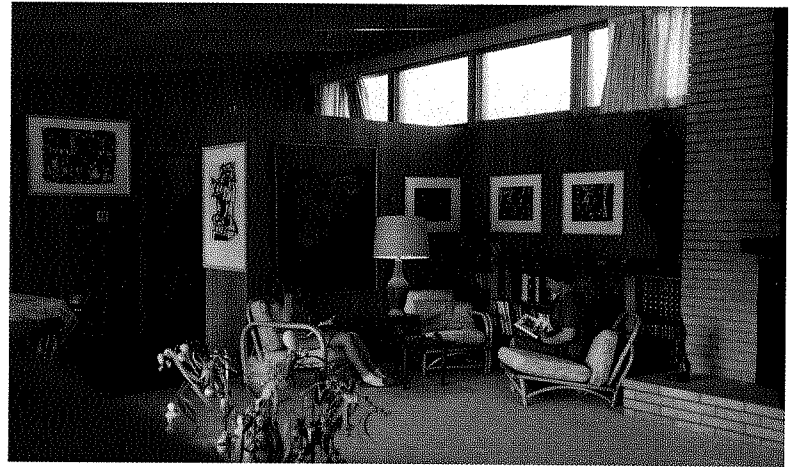
Važiuodamos iš Bostono, jau tėvams išsiskyrus, su mama aplankėme daug gražių vietų. Mama tikriausiai iš anksto buvo ištyrinėjusi maršrutą, ką galima gražiausio pamatyti, ir mums tai parodė. Atsimenu, nuvykome tada su ja ir su Živile prie Niagaros krioklio. Danutė jau gyveno atskirai ir pasiliko Bostone. Paskui aplankėme Jeloustouno [Yellowstone] parką Kalifornijoje. Gerai prisimenu, kaip prie mūsų prikibo meška. Direkcija įspėjo, kad parko teritorijoje yra meškų ir jos nieko bloga žmogui nedaro, tik reikia važiuoti mašina uždarytais langais.

Puikioms Joninėms prisiminti. Topanga, 1977 m.

O aš pravėriau langą, ir meška įkišo savo leteną, prašydamą ko nors pasmalžiauti. Tuomet daviau jai šokolado, ir ji nuėjo.

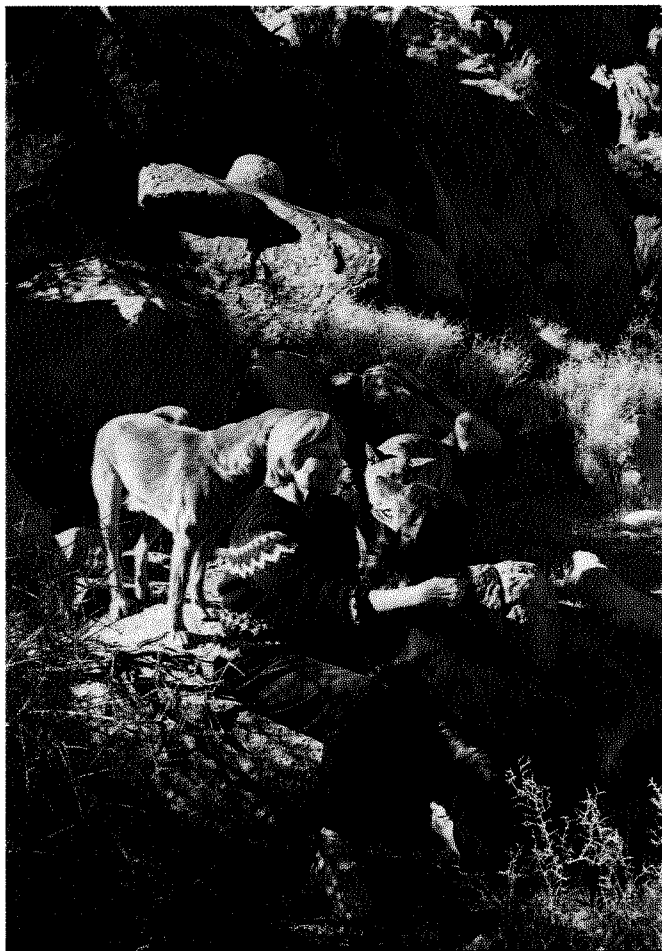
San Franciske nuomojome nedidelį butuką visai šalia universiteto, kitoje kelio pusėje. Namuose tuo metu laikėme dvi katytes. Tarnaitės neturėjome, tad mūsų prižiūrėti iš Bostono atvyko močiutė. Nuolatinis kilojimasis iš vienos vietos į kitą kėlė nesaugumo jausmą. Mama pradėjo dirbti Kalifornijos universitete. Po kurio laiko nusipirko namą Topangoje. Ten pradėjau lankyti mokyklą. Ji pasakojo, kad dar prieš tai lankėmės Topangoje ir kad man patiko Topangos mokykla, sūpuoklės, kad norėjau toje mokykloje mokytis. Bet aš to neprisimenu. Man daug

Marija Gimbutienė Topangoje didžiajame kambaryje su dukra Živile, 1965 m.

kartų vis teko keisti mokyklas, kraustyti iš vienos vietos į kitą. Taip pat ir mano seseriai Živilei. Tai nebuvo labai malonus dalykas. Topangoje mane prižiūrėjo Živilė. Ji padėjo mamai ir namų ruošoje, nors pati mieliau būtų skaičiusi knygas.

Kai įsigijome namą Topangoje ir žemės, ten, kur dabar yra didelis mūsų sodas, buvo tik išdžiūvusi žolė, auganti kuokštais. Laukinė gamta. Sodą padėjo sodinti mamos pusbrolis Pranas Janulaitis, kuris gyveno Santa Monikoje. Kai mama pirko namą, baseino dar nebuvo. Jis buvo įrengtas mamos noru. Prie šio baseino mama rengdavo Joninių šventes. Vieną kartą buvo susirinkę net 200 lietuvių.

Marija su savo ir kaimynų šuneliais dykumoje.

Namuose visada būdavo svečių arba gyvendavo kas nors iš mamos draugų ar pažįstamų. Beveik nepamenu tokio laiko, kad kas nors negyventų mūsų namuose, jei tik mama nebūdavo kur nors išvykusi. Pas mus apsistodavo jos draugai iš Europos, iš Lietuvos, Australijos, Amerikos. Mama mėgdavo bendrauti su žmonėmis. Tą vakarą, kai mūsų namuose svečiavosi geras mamos bičiulis poetas ir rašytojas Czesławas Miłoszas, prisimenu labai gerai, nes mūsų šuva suėdė jų picą, kuri buvo padėta svetainėje ant stalo. Nors mama kviesdavo pabūti kartu su svečiais, man ne visada norėdavosi su jais bendrauti. Kai ji būdavo užsiėmusi, svečius turėdavome užimti mes su seserimi Živile – vežiodavome po įdomesnes vietas.

Vienu metu Topangoje laikėme arklių. Nebepamenu, iš kur tas arklys atsirado, bet mūsų sode jam vietos buvo užtekčiai. Regis, tas arklys buvo mamos draugės ir gyveno mūsų sode apie pusę metų. Mama pasamdė man mokytoją, kad išmokčiau jodinėti. Kartą jodinėjau mūsų parke, kuris plyti už keliuko ir yra visai šalia mūsų namų. Iškritau iš balno ir labai smarkiai susitrenkiau. Bet atsimenu ir linksmesnę nuotykį. Besiganydamas sode, porą kartų tas arklys beveik buvo įjėjęs į mūsų svetainę, nes iki pat namų durų augo žolė. Niekada jo neužmiršiu.

Su mama tikrai niekada nebūdavo nuobodu. Ji visada ką nors sugalvodavo.

Neįsivaizduoju Topangos be vilkšunio. Pats pirmas buvo labai išmintingas šuo Sakalas, paskui – Dobilas, Meškis, o dabar turime Lapį ir Pupą. Kai šunys susipjaudavo su kaimynų šunimis, mama mokėdavo juos išskirti – apipildavo vandeniu.

Vienais metais Santa Monikos mokykloje ji rengė kaukių balių. Man tuo metu buvo jau 18 metų. Buvau pasipuošusi Saulės kostiumu, kurį pasiuvo mama. Mano kostiumas buvo pats gražiausias, iš geltono audeklo, siuvinėtas gintarais. Mano draugas buvo Mėnulis.

Mane, vienintelę iš dukterų, mama pasiimdavo į kasinėjimus Europoje. Seserys buvo vyresnės ir, matyt, užsiėmusios mokslais ar kuo kitu. Tuose archeologiniuose kasinėjimuose aš mamos beveik nematydavau. Ji visada vadovaudavo darbui ir būdavo nepaprastai užimta. Atsikėlusį jos neberasdavau, o kai grįždavo vakare, aš jau miegodavau. Pasibaigus kasinėjimams su mama dažniausiai keliaudavom.

Prisimenu vieną vasarą, praleistą su ja Jugoslavijoje per archeologinę ekspediciją. Gyvenome nedideliuose namukuose pas vietinius gyventojus visai šalia tos vietos, kur ji su studentais kasinėjo nemažą žemės plotą. Man tada buvo 13 metų. Turėjau ir pareigų – parūpinti visiems maisto. Tikriausiai turėjau ir padėjėjų, bet atsimenu, kad kasdien supirkdavau viską viena. Keista, bet per vieną vasarą visiškai laisvai išmokau vietinių kalbą, tik dabar jau užmiršau. Vietiniai gyventojai buvo labai malonūs žmonės, labai gerano-

riški. Daugiausia laiko praleisdavau žaisdama su vaikais. Po šių kasinėjimų su mama keliavome po kraštą. Apsilankėme labai graziame mieste Dubrovnike, kituose miestuose, išvaikštinėjome muziejus. Tarp kita ko, vieną vasarą kokią savaitę su mama praleidau Bulgarijoje, kur beveik visas dienas nuo ryto iki vakaro lankėme muziejus. Mama juose žiūrinėjo kaulus ir visokius kitokius archeologinius radinius. Nuo to karto visiškai nebegaliu lankyti muziejų arba būnu juose tik labai trumpai. Kiekgi gali matyti tuos kaulus?! Mane jie atgrasė nuo muziejų visam gyvenimui.

Mama pasiėmė mane ir į Graikiją, kur ji kasinėjo Achilėjone. Ir ten mano pareiga buvo rūpintis maistu. Graikų kalbos nemokėjau, bet kažkaip įstengiau susišnekėti su mūsų virėja, stora graike, kuri buvo labai maloni. Taip pat ir parduotuvėse graikai pardavėjai kažkaip mane suprasdavo. Po šių kasinėjimų keliavome po Graikiją, buvome labai gražioje Kretos saloje.

Su mama išvažinėjau, galima sakyti, visą Europą. Buvau Jugoslavijoje, Austrijoje, Šveicarijoje, Vengrijoje, Italijoje, Vokietijoje, Prahoje, Maskvoje. Žinau, kad mama buvo nuvykusi ir į Indiją. Gerai atmenu, kad ji rodė kelionės skaidruoles. Išliko jausmas, tarytumei pati ten būčiau lankiusis. Dažniausiai keliaudavom pasibaigus mamos archeologinėms ekspedicijoms, arba mama pasiimdavo mane drauge į Europą, kai vykdavo į tarptautinius kongresus ar konferencijas.

Iš kairės: J. Schwidetzky, Marija Gimbutienė, O. Nekrasova, B. Bradskaw. Dubrovnikas, 1979 m.

Kartą mama buvo pakviesta į tarptautinį kongresą, kuris vyko Maskvoje. Pasiėmė į kelionę ir mane. Prisimenu, kad Maskvoje važiovome didelėje, ilgoje juodoje mašinoje, primenančioje dabartinius limuzinus. Įstrigo į atmintį viešbutis: labai didelis pastatas su labai dideliais kambariais ir aukštomis lubomis. Kažkodėl ten jaučiausi nejaukiai ir nesaugiai. Nebeatmenu, kur ir ko, bet Rusijoje važiovome traukiniu. Mūsų traukinys buvo sustabdytas net trims valandoms, nes mama neturėjo kažkokio dokumento.

Menu kelionę po Šveicariją. Keliavome labai senu autobusu „Wolksfagen“. Jis gedo kas kelias valandas, bet niekas per daug nesipiktino. Kadangi Šveicarijos vaizdai

Naujųjų 1993 m. susitikimas Topangoje su giminėmis. Sėdi iš kairės: Živilė Gimbutaitė, Aldona Matienė, Daneta Railienė, Marija Gimbutienė, Meilė Renkienė, Ramutė Janulaitytė. Stovi iš kairės: Saulius Matas, Pranas Janulaitis, Jonas Renkus, Bronys Raila.

nepaprastai gražūs, kaskart, kol taisydavo autobusą, visi jais grožėdavosi.

Nuo Bostono laikų mamai nuolatos skaudėjo nugarą, bet ji niekada nesiskundė, nekalbėjo apie savo skausmą. Vienais metais jai buvo padaryta stuburo operacija. Ji gydėsi kurį laiką, o paskui beveik didesnę metų dalį kasinėjo, atrodo, Jugoslavijoje. Tais metais mama mane įtaisė į mergaičių gimnaziją Prancūzijos Rivjeroje, Kanuose. Mūsų pensionatinė mokykla buvo netoli jūros, joje dirbo labai geri ir malonūs mokytojai. Be privalomų dalykų, ten lankiau baletą, piešimo ir lauko teniso klases. Turėjau gabumų šiems dalykams, o lauko teniso rung-

tynėse net esu užėmusi pirmą vietą. Tačiau šių gabumų vėliau neugdžiau. Turiu pradinių klasių mokytojos išsilavinimą.

Metai Kanuose buvo įdomūs ir savotiškai malonūs, nors ir toli nuo abiejų tėvų. Tėvelis, vykdamas į Europą, mane aplankė šioje mokykloje. Man tada buvo 14 metų.

Mama išties mus mylėjo. Galbūt žodžiais per daug to nereikšdavo, bet bandydavo padaryti kitu būdu. Per Šv. Kalėdas ar per gimtadienius ji mums dovanodavo labai daug gražių dovanų. Matyt, taip norėdavo parodyti savo meilę. Ji visą gyvenimą aprūpindavo mus ir materialiai.

Tėvelis taip pat buvo geras. Kai jau gyvenome atskirai, jis paskambindavo iš Bostono, teiraudavosi, kaip sekasi, pasveikindavo su šventėmis ir atsiųsdavo dovanėlių. Mes su seserimis jį aplankydavome. Sesuo Danutė, mums jau gyvenant Kalifornijoje, metams laiko buvo išvykusi pagyventi pas tėvelį. Kai tėvelis atvykdavo į Los Andželą, visuomet pasimatydavome, nors daugiausia laiko jis praleisdavo susitikinėdamas su pažįstamais. Tėvelis mus visas tris taip pat paremdavo finansiškai: padėdavo mamai apmokėti mūsų mokslus, nupirkdavo lėktuvo bilietus nukristi pas jį, pasiųsdavo įvairioms smulkmenoms nedideles sumas paštu. Jis buvo gal kiek pedantiškas žmogus, nes jo gyvenime viskas buvo sudėliota iki smulkmenų. 1989 m. tėvelis dalyvavo mano vestuvėse, pinigais prisi-

dėjo ir prie iškilmių išlaidų. Paskutiniaisiais metais jis sunkiai sirgo. Jį prižiūrėjo vyriausioji sesuo Danutė, kuri tuo metu gyveno jo namuose. Kai lankiau tėvelį paskutinį kartą, jis buvo jau visiškai silpnas. Man tebesant ten, jis ir mirė. Sesuo Živilė jo pelenus parvežė į Lietuvą.

Mama buvo labai užsiėmusi, labai kukli ir paprasta visą gyvenimą. Gal šiek tiek pasikeitė per paskutinius metus, kai tapo tikrai žinoma Amerikoje: apie ją ėmė rašyti Amerikos laikraščiai, ją daug filmavo mūsų namuose, net Jane Fonda [Džeinė Fonda] buvo atvykusi, ketindama apie mamą kurti filmą. Tada jau tikrai ėmiau suvokti, kad mūsų mama kitokia nei kitų vaikų mamos.

Mes niekada neturėjome tarnaitės. Sodą kai kada padėdavo tvarkyti mūsų nuomininkai, bet ir mama pati jį nuolat prižiūrėdavo. Aš dabar suprantu, kodėl mamai taip patikdavo pavasaris. Palijus taip žalia ir tiek daug gražių spalvų sode. Vasarą viskas rudai atrodo. Dabar, kai viena su vyru tvarkausi Topangoje, vien sodo laistymas, namų priežiūra, kai tenka kviesti meistrus sugedus kam nors namuose, kasdien užima penkias valandas. O mama visus šiuos reikalus tvarkydavo pati. Kartais ji per vieną dieną nuvažiuodavo į dykumą, jei ten kas nors sugesdavo, sutvarkydavo reikalą ir grįždavo atgal iki vakaro. O juk iki dykumos – dvi su puse valandos į vieną pusę. Ji pati virėdavo valgyti ir tvarkydavo kambarius. Skaniai paruošdavo balandėlius, kepenėles, vištą. Virėdavo savo firminę sriu-

bą iš įvairių žuvų ir jūros gėrybių. Tik trumpais periodais mes samdydavomės moterį, kad dukart per savaitę padėtų apsiruosti namuose. Paskutiniaisiais metais, kai mamos sveikata sušlubavo, įkalbėjau ją turėti namuose nuolatinę pagalbinkę.

Mama skaitė paskaitas universitete, taip pat buvo kviečiama skaityti paskaitų į San Franciską, Bostoną, Čikagą, į visokiausias konferencijas Europoje. Vasaromis jos laukė kasinėjimai. O kur dar laiškai ir įvairiausia korespondencija! Ir dabar dar kai kada ateina laiškų jos vardu. Ne tiek daug, žinoma, bet ateina. Be to, ji visą laiką rašė knygas. Tai, kai susumuoji viską, išeitų, kad ji dirbo vos ne 25 valandas per parą.

1993 m. lapkričio pradžioje Topangoje siautėjo dideli, baisūs gaisrai. Visiems buvo liepta palikti namus. Tuo metu aš su vyru gyvenau Santa Monikoje, nuomojome nedidelį butuką. Mano vyras Paulius yra protingas ir labai geras žmogus. Mama su paveikslais ir šunimis Lapiu bei Pupa atvyko pas mus. Dideli paveikslai užėmė beveik visus namus. Paulius, norėdamas leisti visiems išsitekti, tuo metu persikėlė pas savo tėvus. Mama ir čia su savimi buvo pasiėmusi šūsnis popierių, t. y. savo rašymą. Gaisrai po savaitės buvo sustabdyti ir mama sugrižo į Topangą.

1993 m. Padėkos dieną praleidome su vyru jos namuose, paskutinį kartą valgėme iškilmingą vakarienę su mama. Ji buvo gero ūpo, nors jau visiška ligonė.

Ją vežiojau į chemoterapijos seansus ir porą kartų į dykumą. Bet ji beveik nieko nesikalbėjo su manimi, nes visą laiką turėjo pasiėmusi knygų, savo rašinių ir juos teškai. Man atrodė, kad dabar, kai jau greit nebeteksiu jos, galėtume apie daug ką pasikalbėti, bet šito neįvyko.

Gruodžio 28 d. išvežiau mamą į ligoninę, nes labai pablogėjo jos sveikata. Lankėme ją su Živile. 1994 m. sausio 23 d. net per jos gimtadienį beveik neteko su ja pasikalbėti, nes vis plūdo lankytojai: jos mokiniai, studentai, pažįstami, tarp jų ir aktorė Olympia Dukakis.

Paskutinėmis dienomis ir valandomis budėjau prie jos. Mama buvo prijungta prie aparatūros. Sąmonę tebeturėjo, niekuo nesiskundė, nedejavo, tik atrodė nebeatpažįstamai pasikeitusi, tarsi būtų nebe mano mama. Liga ją labai iškankino. Ją aptarnavo labai rūpestinga medicinos sesuo indė, kuri viską darė labai atsargiai ir švelniai. Kažkodėl tąsyk pagalvoju, kad indės turi daug daugiau gailesčio ir užuojautos kitam žmogui nei baltosios moterys (nes ten buvo ir kita sesuo, amerikietė, ji buvo daug šiurkštesnė). Vienu momentu aš nusiukau nuo mamos, ji giliai atsiduso ir tuo metu pati atjungė save nuo aparato. Greitai atbėgo sesutės, gydytojai, bet mama netrukus mirė. Buvo pusė aštuonių ryto. Aš paliečiau jos kojas, pajutau, kad jos tokios šaltos. Man norėjosi jas sušildyti, truputį patryniau, palaikiau jas savo delnuose...

Prie Šv. Jonų bažnyčios. Į paskutinę kelionę Mariją Gimbutienę išlydėjo vilniečiai, universiteto kiemeliai... 1994 m. birželis. A. Tarvydo nuotr.

Tą naktį buvau pasilikusi budėti prie mamos, nes palatos kaimynė mane įspėjo, ką mama ketinanti daryti: atjungti save nuo aparato, išeiti iš gyvenimo savo noru, kadangi žinojo, jog jau nebėra daugiau vilties... Gerai, kad tą paskutinę naktį buvau šalia jos...

Mama pageidavo, kad jos kūnas būtų kremuotas. To pangoje sukvietėme artimiausius draugus ir gimines į atsisveikinimo pietus. Kiek vėliau jos pelenų urną su seserimi Živile parvežėme į Lietuvą. Neužmiršiu jos laidotuvių Šv. Jonų bažnyčioje šalia Vilniaus universiteto ir Kaune. Viskas buvo labai sklandžiai ir gražiai suorganizuota. Skambėjo graži muzika. Ir Vilniuje, ir Kaune su ja atsisveikinti atėjo labai daug žmonių.

Atsisveikinimas su Marija Gimbutiene Kauno Petrašiūnų kapinėse. Iš dešinės: Rasa Gimbutaitė, Živilė Gimbutaitė, Vytautas Alseika, Ingė Lukšaitė, Martynas Gimbutas, Antanas Tyla, Norbertas Vėlius, Marcelijus Martinaitis, Vytauto Didžiojo universiteto senato nariai.

Praėjo devyneri su puse metų nuo jos mirties. Man atrodo, kad jos vardas tapo dar populiariesnis ir dar daugiau žmonių apie ją sužinojo. Po jos mirties buvau daug kartų kviečiama į mamos paminėjimus Los Andžele ir San Franciske. Vis kažkas kažką rašo apie ją ar filmuoja filmą. Skambina man, klausia, yra filmavę ir mane. Šį pavasarį buvau pakviesta į kanadietės režisierės Donnos Read filmo apie mamą premjerą. D. Read filmavo mamą dar jai gyvai esant. Filmo premjera įvyko Holivude, gražioje kino salėje. Buvo susirinkę daug inteligentiškos publikos. Paprašė, kad ir aš ką nors pasakyčiau apie mamą. Aš nieko daug negaliu papasakoti apie ją, nes nelabai ką

tenusimanau apie tai, ką jinai darė, ką tyrinėjo. Kartais nuo tų visų prašymų net pavargstu.

Mama man visada sakė, kad pati esu savo likimo dirigentė. Bet to tikrai negaliu patvirtinti, nes juk niekada nežinai, kokios ligos ar negalios gali atslinkti ir sugriauti daugelį planų. Todėl stengiuosi daug neplanuoti.

Buvęs kunigas iš Lietuvos Edmundas Atkočiūnas, dabar gyvenantis Santa Monikoje, kai kada atveža žmonių iš Lietuvos pasižiūrėti mūsų namų.

Į Lietuvą vėl atvykau praėjus devyneriems su puse metų po mamos laidotuvių. Labai norėjau aplankyti mamos ir tėvelio kapus. Mama mirė 73 metų, o tėvelis – 83. Jie abu palaidoti Petrašiūnų kapinėse, ne taip toli vienas nuo kito. Mama palaidota šalia savo motinos, o tėvelis – šalia savo tėvo. Norėčiau jų kapus lankyti kur kas dažniau.

Pasivaikščiojau po Vilniaus universitetą ir Šv. Jonų bažnyčią. Praėjo tiek laiko, o atsiseikinimo su mama akimirkas šioje bažnyčioje menu taip, tarsi viskas būtų vykę tik vakar.

Į Lietuvą atvykau trečią kartą. Pirmą kartą lankiausi su mama, kai man buvo gal 13 metų ir dar buvo gyva mano močiutė, mamos motina Veronika Janulaitytė-Alseikienė. Tada mudvi su mama nuvykome į Kauną, kur ji gyveno. Ir dabar su mamos pussesere Meile Lukšiene dar kartą aplankėme tuos namus Kaune, A. Mickevičiaus gatvėje, kur mama gyveno nuo 1932 iki 1940 m. Kaune

mama baigė mokyklą, studijavo Vytauto Didžiojo universitete, sutiko mano tėvelį.

Antrąkart lankiausi Lietuvoje, parvežusi mamos peilenus, o štai dabar norėjau pabūti su giminėmis, daugiau praleisti laiko su M. Lukšiene, kurią mama labai mylėjo.* Norėjau smulkiau sužinoti apie mamos vaikystę, nes jos kartu augo. Iš tų ankstesniųjų dviejų kartų Lietuvoje mažai ką teatsimenu. O štai dabar tikrai teko geriau pažinti M. Lukšienę ir daugiau pasikalbėti apie mamą. Suprantu, kodėl mano mama taip mylėjo Meilę. Ji ne tik mokslininkė, bet ir labai šiltas žmogus, turinti savyje daug meilės; ji man nemažai papasakojo ir apie mamą. Pajutau ir aš tą dvasinę Meilės šilumą.

Meilė parodė pliušinį žaislą, kurį jai padovanojo mano mama: dvi mielos pliušinės beždžionėlės apsikabinusios viena kitą. Dovanodama jas mama sakiusi, kad tai jiedvi su Meile.

Ir dar supratau vieną dalyką. Mūsų mama visada buvo tokia tvirta gyvenime ir niekada nepasimetanti, nes vaikystėje iš tėvų ir iš aplinkinių ji gavo labai daug meilės ir dvasinės šilumos. Nors mamos tėvai, būdami gydytojais, buvo labai užsiėmę, bet jie turėjo tarnaitę, kuri taip pat labai mylėjo mamą. Visų aplinkinių žmonių dėmesys ir

* Išsamūs Meilės Lukšienės prisiminimai apie Mariją Gimbutienę yra išspausdinti kn.: *Marija Gimbutienė. Laimos palytėta*, sud. A. Ikamaitė, Vilnius, 2002; taip pat kn.: M. Lukšienė, *Jungtyš*, Vilnius, 2000.

šiluma vaikystėje vėliau mūsų mamai suteikė didelio tvirtumo, palaikė per visas negandas gyvenime.

Sužinojau iš M. Lukšienės apie jos motiną Juliją Janulaitytę-Biliūniene, mano močiutės seserį. Ji niekada nekritikuodavusi kito žmogaus, kitame žmoguje visad sugebėdavusi išvelgti gerąsias savybes, net vagyje, kuris kartą iš jos pavogė nemažą pinigų sumą.

Džiaugiuosi, kad Meilė, sulaukusi devyniasdešimties metų, yra ganėtinai žvali ir galėjo su manimi nuvykti į man brangias vietas, susijusias su mano mamos atminimu. Aplankėme senelio Danieliaus Alseikos kapą Saulės kapinėse, Antakalnyje. Meilės žodžiais tariant, mama, netekusi jo būdama 15 metų, iškart tapo suaugusi ir subrandusi. Ji taip stipriai išgyveno jo mirtį.

Mamos ilgiuosi ir dabar... Buvau Palangoje, ant Birutės kalno. Šiame kurorte mama praleido ne vieną vasarą, o paskutinįsyk lankėsi 1993 m. Meilė papasakojo, kaip vaikystėje jos su mama atostogaudavo Palangoje, kur jų motinos gydytojos vasaromis uždarbiaudavo kurorte, dirbdamos pagal profesiją. Visi trys: Meilė, jos brolis Saulius ir mano mama iš pajūrio parjodavo ant pagalių, kad būtųėjimas lyg žaidimas. Nuvažiavau į Juodkrantę ir Nidą, kur mama yra lankiusis ne sykį, taip pat ir su tėveliu jaunystėje.

Su Meile pasižiūrėjome trumputę vaizdajuostę iš paskutiniųjų mamos gyvenimo epizodų Topangoje, likus

Marija su savo mylima pussesere Meile Lukšiene Krkonuošuose, Čekijoje, prie Labos ištakų, 1979 m.

dviem mėnesiams iki jos mirties. Tame filmuke žmogus, kuris kalbina mamą, vis kažko klausinėja, prašo jos padėti rašant knygą.

Ir dabar mąstau; man labai gaila savo mamos. Iš jos visi visuomet kažko reikalavo. Ir mes, dukros, iš jos kažko reikalavome visą gyvenimą. Kitiems žmonėms ji kažkodėl visada turėjo padėti. Pvz., jei koks studentas (o tokių buvo ne vienas), baigęs universitetą, kreipdavosi pagalbos, ji niekada neatsisakydavo ir surasdavo jam darbą. Ji finansiškai rėmė brolių Lietuvoje ir gimines. Mano mama buvo nuostabus žmogus.

Visiems ji buvo ir yra garsi mokslininkė, kai kas ją net dievina, bet man ji yra mama, kurią mylėjau, kurią norėjau daug dažniau matyti ir su kuria norėjau kuo ilgiau būti. O tokių akimirku, kai žvelgiu į praeitį, taip reta! Iš tiesų – mūsų mama priklausė ne tik mums, bet ir pasauliui.

Žinojau, kad Kaune yra mamos vardu pavadinta gatvė. Bet labai maloniai buvau nustebinta, kad M. Gimbutienės gatvė yra ir Vilniuje, šalia studentų miestelio. Panočiau pamatyti tą gatvę. Keistas sutapimas, bet lygiagrečiai su mano mamos gatve yra A. Greimo gatvė. Juodu su mama buvo geri draugai. Ir dabar jie tarytumei šalia. Įdomu, kad M. Gimbutienės gatvė baigiasi jaukiu uždaru kiemu, vedančiu į mišką. Tame kieme išvydau lakstančius draugiškus šunis – kaip ir Topangoje. Išties primena Topangą: graži gamta ir šuneliai, kuriuos mama labai mylėjo. Taigi toje gatvėje aptikau tai, kas buvo artima jos sielai.

Per šią kelionę tarsi atverčiau naują puslapį iš savo mamos gyvenimo...

Iš Lietuvos šį kartą išsivešiu pačius geriausius atsiminimus, nes aplankiau daug gražių vietų. Labai dailiai atrodo Vilnius, ypač jo senamiestis.

Išsivešiu artimų žmonių meilę ir šilumą. O svarbiausia – gilesnį savo mamos ir jos viso gyvenimo suvokimą...

2003 09 04

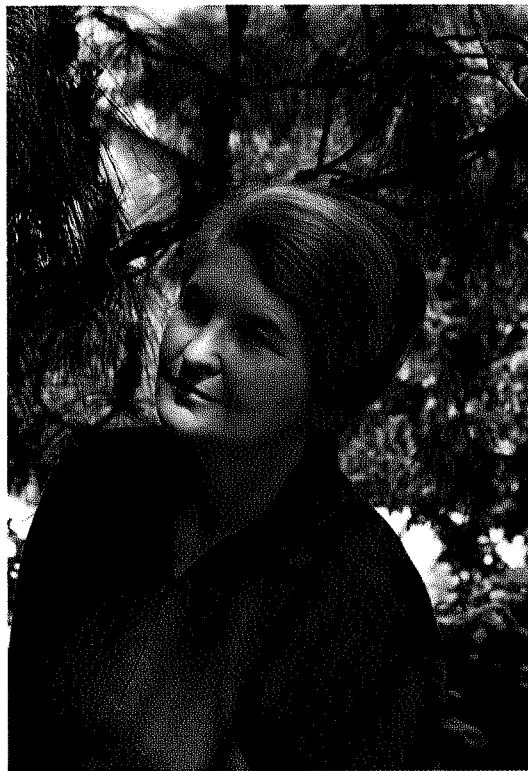
Užrašė Kornelija Jankauskaitė

MARIJOS NAMAI*

Ingė Lukšaitė

Marijos namai buvo keturiose valstybėse, dviejuose žemynuose, ir jų būta nemažai. Kai kuriuos jų Lietuvoje pažymi atminimo lentos. Vilniuje, Jogailos gatvėje Nr. 7, Ji gimė ir augo, mokėsi skaityti, ėjo iš tų namų į mokyklą, pro Katedros aikštę į Sereikiškių parke užliejamą čiuožyklą, pas savo Mamą į Lietuvių polikliniką ir ligoninę, pažino daug žmonių, kurie supo Jos mamą ir tėtį; tai buvo dalis tų asmenybių, kurie atkūrė Lietuvos valstybę ir rūpinosi Vilniaus krašto lietuvių gyvenimu, vilniečių sveikata. Prie to namo kabo atminimo lenta. Kaune, A. Mickevičiaus gatvėje, Marija baigė gimnaziją, studijas Kauno Vytauto Didžiojo universitete, vyko į ekspedicijas, ištekėjo. Tie namai taip pat yra pažymėti atminimo lenta. Antrajam pasauliniam karui besibaigiant trumpam sustojo Jurgio Gimbuto tėviškoje Tauragės apskrityje, vė-

* Kalba, pasakyta 2001 m. sausio 23 d. Didžiojoje MA salėje minint Marijos Gimbutienės 80-ąjį gimtadienį.

Marija Gimbutienė Topangoje, 1974 m. Stiprūs intelektualiniai ryšiai siejo ją su daugeliu Europos kraštų, o ypač su tolimąja Lietuva. V. Pluko nuotr.

Marijos Alseikaitės gimimo vieta Vilniuje, Jogailos gatvėje Nr. 7, antras aukštas, kampinis butas. A. Tarvydo nuotr.

liau Austrijoje. Beveik trejus metus gyveno pokario Vokietijoje – Tiubingene. Vokietijoje su vyru Jurgiu Gimbutu susilaukė antros dukrytės Živilės. Persikėlusį į JAV gyveno Bostone. Ten Jinai, perėjusi ne vieną darbovietę, pradėjo dirbti Peabody muziejuje, čia parašė pirmąsias studijas ir pabandė prisistatyti Amerikos mokslininkams – iki to laiko Jinai buvo nežinoma, tik bandanti patekti į mokslo pasaulį asmenybė. Bostone parašytos Jos knygos padėjo įsitvirtinti JAV mokslininkų gretose, tapti žinoma mokslininke ir Europoje. Marijos namai buvo ir Stenforde prie San Francisko. Paskutiniai Jos namai – Topangoje, Kalifornijoje, to paties pavadinimo kanjono skardyje, ant antro aukštumos gūbrio nuo Ramiojo vandenyno, upelio slėnio šlaite. Jos paskutiniuosius namus aplankiau 1987 m. rudenį po „Santaros-Šviesos“ suvažiavimo Tabor Farmoje. Marija tada jau sirgo, tačiau buvo dar labai energinga ir visur mane vežiojo, norėjo parodyti viską, ką tik galėjo.

Taigi, kokius mačiau Jos namus? Skardyje iškastose terasose stovėjo trys nameliai: pirmas – nedidelis, vieno aukšto, medinis, su trim kambariais ir virtuve, jame gyveno ir dirbo Marija su dukra Rasele. Kiek žemiau – nedidelis medinis karkasinis namelis, kuriame gyveno Jos dukra Danutė, o dar žemiau – prie melsvo baseinuko stovėjo vieno kambario namelis, skirtas Živilei, jei norėtų persikelti į Topangą. Marijos namelis buvo dengtas plo-

na impregnuota danga. Kai pamačiau tą stogą, nustebau ir nesupratau, kodėl ji tokia, net norėjau ką pašaipiai pasakyti: jį ir vėjai galėjo nudrėksti, ir žmogus. Bet gerai, kad nutylėjau. Jos namuose pergyvenau antrąją 1987 m. rudenį vykusio žemės drebėjimo bangą: braškėjo medinio namo konstrukcijos, visas namelis buvo pilnas keisto skambėjimo, į vienas kitą besidaužančių daiktų bruzdesio; šunys lindo po apklotais ir glaudėsi prie žmogaus. Vis klausiau, ar nesprogs per visą sieną sustumiamos stiklinės durys, įtvirtos į metalo rėmus; bet labiausiai kaustė baimė, kad namelis, pastatytas ant labai stataus Topangos kanjono skardžio, gali visas nušliaužti žemyn. Tačiau vis dėlto tikėjaisi, kad gal tą namelį sulaikys priešais augantys Marijos seniai pasodinti riešutmedžiai, jau suvešėję, subrendę, aukšti medžiai, kurių viršūnėmis dienomis liuksėdavo voverių pulkai, besivaišindami riešutais ir mėtydami rašalo spalvos dažų turinčius kevalus žemėn, tų medžių šeimininkei. Tie galingi ir stiprūs medžiai buvo pagrindinė viltis. Vyliausi, kad riešutmedžių, pipirmėdžio, Marijos pasodinto šlaito terasose, persikų, apelsinmedžių, citrinmedžių stiprios šaknys sutvirtino šlaitą. Jaučiau, kad Jos darbas tame šlaite sukūrė ir tam tikrą saugumą ir kad suvešėjęs, derlingas sodas bus stipresnis už žemės drebėjimą. Laukdama vis pasikartojančių smūgių supratau, kad ir stogo danga yra pritaikyta žemės drebėjimų zonoje statomiems žmonių būstams. Požeminiams

Jurgio Gimbuto ir Marijos Gimbutienės namai Bostone. Prie namo stovi šeimos „Ford“. 1954 m.

smūgiams rimstant atėjo į svetainę Marija, neišsigandusi, bet susirūpinusi. Ir iki šiol gailiuosi, kad Jai nepasakiau, kas man davė tą saugumo pojūtį, tiksliau, viltį, kad nieko bloga neatsitiks.

Kaip atrodė Jos namai? Ant sienų daug paveikslų: Viktoro Vizgirdos peizažai (dabar jau grįžo į Lietuvą jo peilnai), tapytojo Adomo Varno darbai (su dailininku bičiuliavosi Jos mama), Vytauto Ciplijausko tapyba...

Svetainėje – apvalus stalas. Jį galima plačiai ištempti ir tada jis tampa labai didelis. Marijos mes klausdavom, ką jai atvežti dovanų iš Lietuvos? Marija sakydavo: „Didžiulę lininę nestandartinę staltiesę.“ Taigi tos austos stal-